

SAPIEGŲ RŪMŲ ANTAKALNYJE ARCHITEKTAS GIOVANNI BATTISTA FREDIANI: BIOGRAFIJOS BRUOŽAI

Rūta Janonienė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJOS

DAILĖTYROS INSTITUTAS

Dominikonų g. 15/1, LT-01131 Vilnius

ruta.janoniene@gmail.com

Straipsnis skirtas italų kilmės inžinieriaus ir architekto, artilerijos pulkininko Giovanni Battistos Frediano (1627/1632 – 1700) biografijai. Publikacijoje pateikiama naujų duomenų apie jo kilmę ir šeimą, atvykimo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę aplinkybes, karjerą Abiejų Tautų Respublikoje. Šie biografiniai faktai gali suteikti žinių apie architekto kūrybinę aplinką ir menines įtakas, studijų ir profesinės veiklos pobūdį, taip pat leis ateityje tyrinėti socialinius ryšius ir santykius su galimais užsakovais ar mecenatais. Be to, straipsnyje apibendrinami duomenys apie jo architektūrinę veiklą, brėžiamos tolesnių tyrimų kryptys.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Giovanni Battista Frediani, Luka, Abiejų Tautų Respublika, italai Lietuvoje, baroko architektūra.

ĮVADAS

Nepaisant itin kuklių turimų duomenų, apie Frediani rašyta dažnai – jis nuolat minimas kalbant apie pačių iškiliausių LDK baroko architektūros paminklų, tokių kaip Pažaislio vienuolynas, Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia, Sapiegų rūmai Antakalnyje, istoriją, lakoniškos jo biogramos įtrauktos į įvairias enciklopedijas ir žodynus¹. Bene labiausiai žinomas jo kūrybinės

biografijos faktas – tilto per Nerį statyba 1671–1673 m., galėjusi tapti jo, kaip inžinieriaus ir architekto, gabumų įrodymu, bet dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių pasibaigusi tilto sugriuvimu ir nemalonumais.

Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p. 554; Tadas Adomonis, Klemensas Čerbulėnas, *Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 205; *Allgemeines Künstlerlexikon*, t. 44, München–Leipzig, 2005, p. 284; Marian Morelowski, „Frediani“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków: Polska Akademia Nauk, 1948–1958, p. 104; *Lietuvos architektai. Lietuvos architektų sąjunga*, sud. Algimantas Mačiulis, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 278; Mindaugas Paknys, „Nowe źródła o artystach w Pożajsciu w kręgu mecenatu Krzysztofa Zygmunta Paca“, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 2000, Nr. 1–2, p. 154.

¹ Stanisław Łoza, *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Wydanie drugie, Warszawa, 1931, p. 91; idem, *Architekci i budownicy w Polsce*, Warszawa, 1954, p. 83; Stefaniya Čerškutė, „Fredianis Batista“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius:

Prasidėjus Sapiegų rūmų Antakalnyje restauravimui iškilo būtinybė sukaupti kuo daugiau žinių apie Fredianį, nes jis laikomas šio pastato barokinės rekonstrukcijos autoriumi. Vienas iš straipsnio tikslų – pagrįsti arba atmesti šią atribuciją.

Tai pirmas bandymas Lietuvoje sukaupti įvairiose publikacijose skelbtą informaciją apie pavienius Frediano gyvenimo faktus, remiantis naujais rašytiniais šaltiniais papildyti ir patikslinti jo biografiją, sukaupti kuo daugiau duomenų apie jo, kaip inžinieriaus ir architekto, veiklą Lietuvoje ir Lenkijoje. 1995 m. Lenkijos meno istorikas Wojciechas Boberskis yra ėmęsis panašios užduoties, tačiau jo parengtas rankraštis *Pułkownik Giovanni Battista Frediani z Lukki, inżynier i architekt z 2. połowy XVII wieku* liko neatspausdintas, ir aš neturėjau galimybės juo naudotis. Su Wojciecho Boberskio tyrimo turiniu galėjau susipažinti tik tiek, kiek jis yra referuotas Piotro Jamskio ir Jerzio Kowalczyko publikacijose².

Medžiagos apie Fredianį paieškas apsunkina labai įvairuojanti jo asmenvardžio rašyba. Kai kuriuose šaltiniuose jo pavardė netaisyklingai rašoma *Ferediani, Fridiani, Fredyani, Ferdyani, Fledyani* arba lotyniška forma – *Frigidianus, Frigidianus, Frigidžianas*, taip pat įvairuoja ir vardo *Giovanni Battista*³ rašyba – *Giambattista, Jan Baptysta, Džovanis Batista, Džambatista, Jonas Baptistas, Joannesas Baptista* ir netgi *Džanas Baptista*. Tačiau daugiausia painiavos kyla dėl XIX a. istoriografijoje per klaidą „atsiradusio“ architekto Liudviko Fredo (Lodovico Fredo), kurio egzistavimas dabar jau yra paneigtas, tačiau tebeabejojama dėl Frediano ir Fredo tapatumo⁴. Ilgam istoriografijoje įsitvirtinęs

teiginys, kad Pažaislio architektu buvo Liudvikas Fredas, vėliau esą tapęs čionykščio vienuolyno vienuoliu, neabejotinai kilo iš 1857 m. Eustachijaus Tiškevičiaus paskelbtos žinutės, kad dar XIX a. vienuolyne buvo eremo architekto kamaldulio portretas⁵. Tiškevičius nurodo, kad 1824 m. Pažaislio vienuolyno vizitacijos akte (šiuo metu dokumento originalo nepavyko rasti) tarp kitų paveikslų buvo paminėtas portretas *Fredy Kameduly architecta eremu Montis Pacis*⁶. Skaitant, kaip ši frazė užrašyta lenkų kalba, nėra taip sunku patikėti, kad portrete pavardės *Fredyani* galūnė galėjo būti neišlikusi arba jos neįskaitė inventorius sudarytojas, be to, ir žodis „kamaldulis“⁷, davęs pradžią legendai apie architektą vienuolį, galėjo atsirasti neteisingai perskaičius įrašą ant portreto (prie pavardės galėjo būti ir įrašas *colonellus* ar jo trumpinys, nurodantis Frediano pulkininko laipsnį). Bet kokiu atveju, manau, kad Tiškevičius šio įrašo neišgalvojo, o *Fredy* ir *Fredyani* sutapatinimas turi pagrindą. E. Tiškevičius neužsimena apie architekto vardą, tad lieka mįslė, iš kur atsirado „Liudvikas“, kaip jį įvardija Vladislovas Sirokomlė - Liudvikas Kondratavičius (Władysław Syrokomla - Ludwik Kondratowicz)⁸. Tikėtina, kad šis vardas tikrai tebuvo poetinės vaizduotės vaisius.

Lietuvos architektai. Lietuvos architektų sąjunga, p. 278; Mindaugas Paknys, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013, p. 74, 80.

2 Piotr Jamski, „Pałace niedoszlęgo króla. Artystyczne przygotowania Kazimierza Jana Sapiehy do Sejmu grodzieńskiego w roku 1693“, in: *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. 4, d. 1, Lublin, 2005, p. 53–92; Jerzy Kowalczyk, „Świątynie barokowe w Wilnie“, in: *Wileńska architektura sakralna doby baroku. Dewastacja i restauracja*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2005, p. 15–36.

3 Liet. Jonas Krikštytojas.

4 Stanisław Łoza, *Słownik architektów*, p. 90, 91; idem, *Architekci i budowniczowie*, p. 83; *Allgemeines Künstlerlexikon*, p. 284, 287;

5 Eustachy Tyszkiewicz, „Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacyach męzkich i żeńskich R. K. klasztorów w dyecezyi Wileńskiej“, in: *Teka Wileńska*, 1857, Nr. 2, p. 247 (1858 m. Vilniuje straipsnis buvo perleistas atskiru leidiniu); Ludwik Zarewicz, *Zakon kamedulów, jego fundacye i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*, Kraków, 1871, p. 45; Halina Kairiūkštytė-Jacienė, *Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen*, Kaunas, 1928, p. 19.

6 Eustachy Tyszkiewicz, *op. cit.*, p. 247.

7 Lot. *camaldulum*, cituojamame tekste lenkų kalba žodis parašytas iškraipytai.

8 Vladislavas Sirokomlė, *Išklyso iš Vilniaus po Lietuvą*, Vilnius: Mintis, 1989, p. 158.

Svarbių biografinių faktų apie Fredianį pateikta 1905 m. knygoje apie Lenkijoje gyvenusius italus, nors joje pasitaiko ir ne vienas netikslumas, atsiradęs ne visai tiksliai cituojant šaltinius ar tiesiog kaip korektūros klaidos⁹. Atrodo, iki šiol šiuo leidiniu lietuvių mokslininkai nesinaudojo.

Fredianiai – senas šaknis turinti giminė, Lukoje minima nuo viduramžių. Buvo keletas šių pavardę turėjusių kilmingų miestiečių šeimų, vienai iš jų priklausė puikus Lukos dailininkas Vincenzo Frediani (min. 1481–1505), sukūręs keletą nuostabių iki mūsų dienų išlikusių altorinių paveikslų. Dar kitas Frediani, Giovanni, XVI a. vid. minimas kaip tiltų statytojas¹⁰. Kaip ir daugelis kitų garsiausių Lukos šeimų Fredianiai iškilę visų pirma prekiaudami šilko audiniais – ir XVII a. pradžioje šilkas buvo pagrindinis Lukos turtų bei šlovės šaltinis, o prekiauti šiais išskirtiniais gaminiiais pagal Lukos teisę galėjo tik kilmingieji¹¹.

Pirmas neabejotinai „mūsiškio“ Frediano¹² giminės medyje minimas asmuo – XV–XVI a. sandūroje gyvenęs jo prosenelis Giuseppe Frediani, turėjęs sūnų Luccą – būsimąjį Giovannio Battistos senelį¹³. Tiesa, kraujo giminystės tarp jų nebuvo, mat Lucca Frediani neturėjo palikuonių. Į miesto istoriją jis įėjo kaip geradaris, 1559 m. įkūręs prieglaudą dvidešimčiai našlaičių¹⁴. 1557 m. L. Frediani įsūnijo kitos žymios Lukos aristokratų šeimos vaiką – Pellegriną Fornarį, kuriam

1. Boccella rūmai Lukoje, XVI a., Rūtos Janonienės nuotrauka, 2014

Boccella Palace in Lucca, 16th c.

suteikė ir savo pavardę¹⁵. Pellegrino Frediani tapo turtingu šilko pirkliu. Jis turėjo keletą vaikų, iš kurių vienas, 1563 m. gimęs Bartolomeo, vedė Lukos aristokratę Olimpią di Arrigo Boccellą¹⁶ [1 il.]. Giovanni Battista Frediani buvo jauniausias Bartolomeo ir Olimpios Fredianių sūnus. Šios žinios pateiktos remiantis XVIII a. Lukos erudito ir vietinių šeimų genealogijos tyrinėtojo Bernardino Baroni surinkta medžiaga, kurios didžioji dalis iki dabar saugoma Lukos valstybinėje bibliotekoje.

9 F. F. de Daugnon, *Gli italiani in Polonia dal IX secolo al XVIII. Note storiche con brevi cenni genealogici, araldici e biografici*, t. 1, Crema: Tipografia editrice Plausi e Caltaneo, 1905.

10 *Archivio Statale di Lucca. Inventari*, t. 1, Lucca, 1872, p. 316.

11 Rita Mazzei, *La società lucchese del seicento*, Lucca, 1977, p. 17–27.

12 Genealoginiuose medžiuose jis apibūdinamas kaip *collonello Polacco* (lenkų pulkininkas) arba *ingegnere in Polonia* (inžinierius Lenkijoje).

13 *Codici Baroni*, in: Biblioteca Statale di Lucca (toliau – BSL), Ms. 1112, l. 973.

14 *Archivio Statale di Lucca. Inventari*, t. 4, Lucca, 1888, p. 212, 257; F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 147.

15 *Notulario generale dei documenti [...] del Bernardino Baroni*, in: BSL, Ms. 922, l. 504.

16 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 147.

2. *San Salvatore in Mustolio* bažnyčios Lukoje interjeras, Rūtos Janonienės nuotrauka, 2014

Interior of the Church of San Salvatore in Mustolio in Lucca

Minėtoje knygoje *Gli italiani in Polonia* nurodyta, kad Giovanni Battista Frediani buvo pakrikštytas 1609 m.¹⁷. Atidžiai ištyrinėjus rankraščius matyti, kad data knygoje nurodyta neteisingai. Mat Giovanni Battista turėjo vyresnį brolių, krikštytą tuo pačiu vardu, jis Lukos Šv. Jono (*San Giovanni*) bažnyčioje buvo pakrikštytas 1608 m. gegužės 5 d., o kitas brolis, Stefanus, buvo pakrikštytas 1609 m. rugsėjo 19 d.¹⁸. Giovanni Battista vyresnysis pasirinko dvasininko karjerą (buvo Lukos katedros kanauninkas), bet mirė jaunystėje, 1627 m. pavasarį¹⁹. Visose šeimos genealogijose nurodoma, kad Giovanni Battista jaunesnysis gimė jau po vyriausiojo brolio mirties, taigi ne anksčiau 1627 metų. Jų tėvas Bartolomeo Frediani mirė 1632 m. balandžio 21 d., sulaukęs 63 metų, jis buvo palaidotas Lukos Išganytojo (*San Salvatore in Mustolio*) bažnyčioje, žmonos šeimos kriptoje²⁰ [2 il.]. Atrodo, nuo tada našlė su vaikais gyveno savo tėvų namuose, kurie buvo šios parapijos teritorijoje.

Apskritai šeima buvo gausi, be minėtų brolių, Giovanni Battista dar turėjo brolių Pellegriną, gimusį

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Codici Baroni*, in: BSL, Ms. 1112, l. 1009.

¹⁹ *Ibid.*, l. 1113.

²⁰ *Ibid.* Taigi vėliausia G. B. Frediano gimimo data galėtų būti 1632 m., nors greičiausiai jis gimė pora metų prieš tėvo mirtį.

1622 m., Alessandrą, gimusį 1623 m., seseris Ludovicą, Margheritą ir Marią²¹. Dauguma Fredianių vaikų buvo pakrikštyti Šv. Jono (*San Giovanni*) bažnyčioje, matyt, šeima ilgai gyveno šioje parapijoje, esančioje pačiame miesto centre, netoli katedros. Smarkiai perstatytų Fredianių rūmų vietą žymi iki dabar giminės vardu vadinamas kiemas (*Corte Frediani*), supantis namus greta Lukos Kunigaikščių rūmų (*Palazzo Ducale*).

Bartolomeo ir Olimpios Fredianių vaikai augo aristokratiškoje ir religingoje aplinkoje. Vienas dėdė (tėvo brolis), Bernardino, buvo abiejų teisių daktaras, katedros kanauninkas, kitas dėdė, Lucca, nuo 1592 m. buvo Laterano kanauninkų vienuolis Fiesolėje. Tėtos Margherita, Laura ir Maria buvo ištekėjusios už garsių Lukos aristokratų šeimų atstovų, antrasis Marios Frediani vyras buvo Paolo Guinigi – vienos iš galingiausių to meto Lukos giminių atstovas²². Vyriausias, bendravardis Giovannio Battistos brolis, kaip minėta, buvo dvasiškis, seserys Ludovica²³ ir Maria Placidia²⁴ – vienuolės.

Po tėvo mirties pagrindiniu šeimos paveldėtoju liko Stefano Frediani. Minima, kad jis baigė teisės mokslus Romoje, grįžęs į Luką 1633 m. sukūrė šeimą²⁵. Tėvo sesuo Margherita, neturėjusi palikuonių, 1635 m. testamentu savo paveldėtojais paskyrė Stefaną ir jo vaikus²⁶. Keista, kad netgi 1644 m. surašytame motinos Olimpios Frediani testamente Giovanni Battista nepaminėtas – ji skyrė legacijas dukroms, o likusį savo turtą – sūnaus Stefano esamiems ir būsimiems vaikams²⁷. Tik paskutiniu, 1655 m. birželio 9 d., testamentu motina paliko legaciją ir Giovanniui Battistai, o pagrindiniu paveldėtoju paskyrė Stefaną²⁸.

²¹ *Ibid.*, l. 1111, 1112.

²² *Memorie di famiglie lucchesi raccolte da Bernardino Baroni*, t. 2, in: BSL, Ms. 911, l. 7.

²³ Gyveno vienuolyne prie *San Giovanetto* bažnyčios Lukoje.

²⁴ Gyveno vienuolyne prie Šv. Juozapo (*San Giuseppe*) bažnyčios Lukoje.

²⁵ *Codici Baroni*, in: BSL, Ms. 1112, l. 1113, 1117.

²⁶ *Memorie di famiglie lucchesi*, t. 2, in: BSL, Ms. 911, l. 7.

²⁷ *Codici Baroni*, in: BSL, Ms. 1112, l. 1117.

²⁸ *Ibid.*, l. 1119.

Iš B. Baronio surinktos medžiagos žinoma, kad G. B. Frediani studijavo Romoje matematiką ir lavinosi menuose (*nelle arti meccaniche*)²⁹, o tolesnė jo biografija rodo, kad jis buvo gerai pasirengęs kaip karo inžinierius. Kadangi tuo metu kaip tik vyko Lukos gynybinės sienos atnaujinimo ir modernizavimo darbai, gali būti, kad Frediani taip pat specializavosi šioje jo miestui aktualioje srityje. Jo studijų Romoje faktą ir apytikrį laiką patvirtina pora laiškų, rašytų iš Romos Bernardinui Giampaoliui į Luką 1648 m. liepos 18 – rugpjūčio 21 d., šiuo metu saugomų Lukos valsčybiniame archyve³⁰. Laiškai labai privatūs, juose nėra konkrečios informacijos apie studijų pobūdį, tačiau viename jų užsimenama apie troškimą tarnauti senatoriui Girolamui Riminaldi Pizoje – nėra abejonės, kad kalbama apie Romoje studijavusį XVII a. tapytoją, žymaus dailininko Orazio Riminaldi brolių, kuris po pastarojo mirties baigė ištaipyti Pizos katedros kupolą³¹. Ši žinutė leidžia spėti, kad, be kitų disciplinų, Frediani galėjo studijuoti ir tapybą.

Vis dėlto kol kas nėra jokių žinių, ar po studijų Romoje Frediani būtų dirbęs Pizoje, nors tokios galimybės atmesti negalima. Šiaip ar taip, grįžęs į Luką ir „nenorėdamas dykinėti“, G. B. Frediani nutarė vykti į Lenkiją, kur tuo metu traukdavo daug toskaniečių³².

Tyrėjai yra pastebėję, kad XVII a. pirmoje pusėje ekonominė, politinė ir socialinė krizė Apeninų pusiasalio valstybėse skatino jų piliečius ieškoti naujų galimybių svetur. Pirkliai ypač dažnai vykdavo į Krokuvą, kuri, ko gero, buvo stambiausias jų centras Abiejų Tautų Respublikoje. XVII a. vis dažniau čia pasirodydavo ir Lukos atstovai: Moriconi, Bottini, Barsotti, Orsetti ir kt.³³. Prasidėjęs Abiejų Tautų Respublikos karas su

Maskva ir Švedija (1655) buvo labai įdėmiai sekamas ir Lukoje, nes tiesiogiai grėšė prekybiniams interesams³⁴.

Tikslesnes Frediano išvykimo iš Lukos aplinkybes galima tik nuspėti. Greičiausiai jis tikėjosi pritaikyti savo kaip inžinieriaus ir fortifikacijų specialisto kvalifikacijos, bet gali būti, kad jis išvyko iš Italijos dar net nežinodamas, jog pateks į mūsų sūkurį.

KARJERA IR ĮSITVIRTINIMAS ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOJE

Kada tiksliai G. B. Frediani atvyko į Abiejų Tautų Respubliką – nežinoma. Baroni, rinkdamas medžiagą apie Fredianį, 1723 m. buvo gavęs iš Varšuvos šešių „svarbių ir autoritetingų“ asmenų laiškų, kuriuose buvo aprašytos „pareigos ir šlovingi žygiai iš Lukos kilusio Frediano, kuris nuo Jono Kazimiero Vazos laikų Lenkijos Karalystėje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje likęs gyventi, per daugybę karinių žygių pelnė sau šlovę“³⁵. Galima kelti prielaidą, kad apsispręsti palikti tėvynę Frediani galėjo po motinos mirties (1655), kai gavo savo palikimo dalį.

Ankstyvuojau veiklos Abiejų Tautų Respublikoje laikotarpiu jis užsiiminėjo karine inžinerija. Ankstyviausia žinia apie Fredianį Lenkijoje – 1655 m. rudėnį, kai tarnavo švedų kariuomenėje Krokuvoje³⁶. Jei jis atvyko į miestą dar prieš jį užimant švedams, jau tada galėjo susipažinti su inžinieriumi Isidoro Affaitati

konfliktas, Vilnius: Vaga, 2000, p. 179–182; Wojciech Tygielski, *Włosi w Polsce XVI–XVII wieku*, Warszawa: Biblioteka „Więzi“, 2005, p. 305.

34 Rita Mazzei, *op. cit.*, p. 77.

35 *In Regno Poloniae et magno ducatu Lituaniae commoratum fuisse, per quem plures militiae gradus et res fortiter gestas latissimam sibi gloriam comparavit*. Cit. pgl.: F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 149.

36 Andrzej Rachuba, „Oficerowie armii litewskiej z armii szwedzkiej i oficerowie armii szwedzkiej z armii liteawskiej w latach 1655–1660“, in: *Wojny północne w XVI–XVIII wieku*, red. Bogusław Dybaś, Toruń: Towarzystwo naukowe w Toruniu, 2007, p. 159; Anna Sylwia Czyż, *Kościół Świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008, p. 80.

29 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 147.

30 Giovannio Battistos Frediano laišakai, Roma, 1648, in: ASL, Archivio Cenami (Epistolario), parte 2, filza 27, l. 703–714.

31 Alessandro da Morrona, *Pisa illustrata nella arti del disegno*, t. 2, Livorno, 1812, p. 513.

32 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 147.

33 Aivas Ragauskas, „Bartholomeus Cynaki ir Co. Italai Vilniaus miesto valdančiąjame elite XVII a. antrojoje – XVIII a. pirmojoje pusėje“, in: *Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir*

(Affaita), kuris 1655 m. rugpjūčio 30 d. Jono Kazimiero Vazos pavedimu rūpinosi miesto fortifikacijomis³⁷.

Tikėtina, kad į Krokuvą Giovanni Battista Frediani atvyko su Gregorio Barsotti, kuris iki 1671 m. tarnavo LDK kariuomenėje ir 1662 m. gavo indigenatą³⁸. Yra žinoma, kad Barsotti buvo pakrikštytas 1625 m. birželio 8 d.³⁹, taigi jis buvo vos keliais metais vyresnis už Frediani. Kaip nurodo Andrzejus Rachuba, iš pradžių jis taip pat minimas švedų kariuomenėje⁴⁰. Šiaip ar taip, netrukus Frediani, kaip ir Barsotti, perėjo į Abiejų Tautų Respublikos pusę, trumpai tarnavo Lenkijos kariuomenėje, iš kurios perėjo į Vincento Korvino Gosievskio (Korwin Gosiewski) vadovaujamą Lietuvos armiją⁴¹. 1656 m. birželio 9 d. Gosievskis Fredianiui, iki tol turėjusiam leitenanto laipsnį, pavedė vadovauti dragūnų vėliavai⁴².

Knygoje *Gli italiani in Polonia* cituojamas G. Barsotti laiškas, esą 1606 m. rugsėjo 13 d. išsiųstas S. Fredianiui į Luką, kuriuo pranešama, jog laiško autorius kartu su Giovanni Battista, adresato broliu, „laimingai pasiekė Dubliną, buvo maloniai priimti karaliaus ir karalienės ir tuoj pat buvo pasiūsti į Prūsiją su generolu“ (pavardė nenurodyta), be to, Fredianiui šiame žygyje buvo pavestos vyriausiojo inžinieriaus (*ingegnere maggiore*) pareigos⁴³. Akivaizdu, kad laiško nuoraše įsivėlė klaidos – tiek nurodant datą, tiek vietą. Atsižvelgdami į istorines aplinkybes ir tolesnius žinomus

Frediano ir Barsotti gyvenimo faktus galime teigti, kad aukščiau minėtas laiškas buvo išsiųstas 1656 m. rugsėjo 13 d. iš Liublino, kuris nuo tų metų rugpjūčio iki 1657 m. balandžio buvo tapęs tarsi laikinąja Abiejų Tautų Respublikos sostine, nes tuo metu čia rezidavo Jonas Kazimieras Vaza su savo dvaru. Iš kitų šaltinių žinoma, kad iš Liublino Frediani ir Barsotti žygiavo į Prūsiją kartu su Lietuvos artilerijos generolu, Lietuvos didžiuoju lauko etmonu Korvinu Gosievskiu, vadovavusiu jungtinei Abiejų Tautų Respublikos ir totorių kariuomenei mūšiuose su švedais Prūsijos teritorijoje. Pasiekęs pergalę 1656 m. spalio 8 d. mūšyje prie Prostų (dab. Lenkijoje, Varmijos Mozūrų vadijoje), Gosievskis su savo kariuomene patraukė į Lietuvą⁴⁴. Frediani dalyvavo visuose šios kampanijos 1656–1658 m. mūšiuose ir, kaip vėliau rašė amžininkai, „užsitarnavo visų luomų žmonių palankumą dėl savo šlovingų žygių kovos lauke“⁴⁵. 1657 m. jis buvo paskirtas LDK kariuomenės artilerijos kapitonu⁴⁶. Kovose su švedais Frediani turėjo susipažinti ir su vėlesniu savo globėju Mykolu Kazimieru Pacu, nuo 1654 m. kovojusiu toje pačioje kariuomenėje⁴⁷. 1658 m. spalio 21 d. Verkių mūšyje prie Vilniaus Giovanni Battista Frediani pateko į maskvėnų nelaisvę (kartu su etmonu Vincentu Korvinu Gosievskiu, jo raštininku Samueliu Venslavskiu ir kitais)⁴⁸, tačiau labai greitai buvo paleistas, nes jau 1659 m. pavasarį pradėjo tarnybą Jono Kazimiero Vazos dvare, dirbo inžinieriumi Varšuvoje ir Krokovoje⁴⁹.

37 Mariusz Karpowicz, *Artisti Valsoldesi in Polonia nel'600 e '700*, Menaggio, 1996, p. 13.

38 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 160; Jan Władysław Poczobut Odlanicki, *Pamiętnik (1640–1684)*, opr. Andrzej Rachuba, Warszawa: Czytelnik, 1987, p. 343; *Volumina legum*, t. 4, Petersburg, 1860, p. 425 (903), čia įrašytas kaip *Gregorio Giorgio Barsotti*.

39 *Codici Baroni*, in: BSL, Ms. 1104, l. 66, 79. Šeimos geneologijoje pažymima, kad jis „vyko į karą Lenkijoje“, tačiau svetur „nerado fortūnos“, todėl grįžo į Luką, kurioje ir mirė 1714 m.

40 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 159. A. Rachubos kelta prielaida apie Barsotti galimą dalyvavimą Trisdešimties metų kare (1618–1648) yra abejotina.

41 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 160.

42 *Ibid.*

43 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 47. Laiško originalo ar B. Baroni daryto jo nuorašo Lukos archyvuose nepavyko rasti.

44 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 160.

45 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 148.

46 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 160.

47 Józef Wolff, *Pacowie: materyjały historyczno-genealogiczne*, Petersburg, 1885, p. 123–124; Konrad Bobiatyński, „Rozwoj kariery dowódczej Michała Kazimierza Paca na tle działań militarnych prowadzonych w Inflantach i Kurlandii w latach 1657–1660“, in: *Wojny północne w XVI–XVIII wieku*, red. Bogusław Dybaś, Toruń: Towarzystwo naukowe w Toruniu, 2007, p. 113–129.

48 Antanas Tyla, „Verkių mūšis (1658 10 21)“, in: *Lituanistica*, 2007, t. 69, Nr. 1, p. 30.

49 Andrzej Rachuba, *op. cit.*, p. 160.

Turbūt su šia tarnyba reikia sieti ir žinutę, kad vienu metu Frediani ėjo Varšuvos tvirtovės pėstininkų pulkininko (*colonnello d'infanteria*) pareigas⁵⁰. 1659 m. seimo nutarimu nuspręsta taisyti Varšuvos miesto sieną, labai nukentėjusią karų ir gaisrų metu, tad buvo sudaryta komisija, turėjusi išmatuoti fortifikacijų žiedą aplink Senąją ir Naująją Varšuvą pagal karališkojo inžinieriaus brėžinį⁵¹. Gali būti, kad Frediani dalyvavo šiame darbe, o gal buvo ir minėto brėžinio autorius. Šiuo laikotarpiu jis artimai bendravo su Titu Livijumi Burattiniu (Borattini, 1617–1681), galbūt buvo apsisitojęs jo namuose Jazdovo priemiestyje. Tą žinome iš vėlesnio, 1672 m., rašyto Burattinio laiško prancūzų astronomui Ismaeliui Boulliau, kuriam su dideliu susižavėjimu aprašė tuo metu Frediano Vilniuje statomą tiltą ir priminė, kad su statinio autoriumi Boulliau susipažino, kai lankėsi Jazdove⁵². Žinoma, kad Boulliau Varšuvoje lankėsi 1661 m. gegužės 9 d. – rugpjūčio 15 d., viešnagės metu aplankė ir Burattinį⁵³.

Vaizdingose Jazdovo apylinkėse, tarp Senosios Varšuvos ir Vilanovo, jau XVII a. pirmoje pusėje kūrėsi aristokratų vilos ir rūmai, 1624 m. pastatyta Zigmanto Vazos rezidencija (Ujzdovo rūmai). 1659 m. garsią Belvederio vilą čia pasistatydino ir LDK didysis kancleris K. Z. Pacas, nuo tada dažniausiai ir rezidavęs Jazdove⁵⁴.

50 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 148.

51 Stefan Dziewulski, *Rozwój terytorjalny miasta Warszawy w ciągu wieków (1230–1930)*, Warszawa, 1933, p. 10.

52 T. L. Burattinio laiškas I. Boulliau, 1672 spalio 7 d., Varšuva (Jazdovas), cit. pgl.: *Bibliografia critica delle antiche reciproce corrispondenze politiche, ecclesiastiche, scientifiche, letterarie, artistiche dell'Italia colla Russia, colla Polonia ed altre parti settentrionali il tutto raccolto ed illustrato con brevi cenni biografici delli autori meno conosciuti da Sebastiano Ciampi*, t. 3, Firenze, 1842, p. 87.

53 Karolina Targosz, „Francuscy goście w obserwatorium Helwiusza“, in: *Prace Komisji Historii Nauki PAN*, t. 11, 2012, p. 315–316.

54 Mindaugas Paknys, „K. Z. Paco dvaro santykis su Pažaislio menininkais“, in: *Menotyra*, 1998, Nr. 1, p. 4. Iš šioje teritorijoje buvusių didikų dvarelių ir vilų iki dabar išliko tik nedidelė jų dalis, pvz., Ostrogiškių rūmai, pastatyti pagal Tylmano iš Gameraeno buvusiam Kalenčino kaimelyje.

Verta atkreipti dėmesį į Frediano ryšius su Jono Kazimiero Vazos sekretoriumi Burattiniu. Šis įdomus ir įtakingas žmogus, dabar daugiausia žinomas kaip monetų kalyklų vadovas, buvo įvairiapusis mokslininkas ir išradėjas, be to, užsiėmė ir architektūrine veikla (projektavo rūmus, bažnyčias, altorius ir kt.), nuo 1650 m. turėjo karališkojo architekto titulą⁵⁵. Žinoma, kad jis palaikė glaudžius ryšius su Pacais, taip pat su Bartolomeo Cynakiu (Cinachi, apie 1626–1683). Cynaki iš Lukos atvyko į Abiejų Tautų Respubliką XVII a. viduryje (tad visai tikėtina, jog dar prieš atvykstant jis buvo pažįstamas su Fredianiu), ilgainiui tapo Vilniaus tarėju, be to, buvo vienas stambiausių LDK pirklių ir bankininkų, taip pat K. Z. Paco bei M. K. Paco patikėtinis, be kita ko, palaikė ryšius su Pacams dirbusiais dailininkais⁵⁶. Labai tikėtina, kad šio „Jazdovo laikotarpio“ metu per Burattinį ir Cynakį Frediani užmezgė artimesnius ryšius su K. Z. Pacu.

Ne vėliau kaip nuo 1663 m. Frediani, jau kaip dragūnų pulko vadas, vėl buvo susijęs su užsienio autoramento LDK kariuomene, kuriai vadovavo Mykolas Kazimieras Pacas, tais metais tapęs Lietuvos lauko etmonu⁵⁷. Bet jau 1665 m. kovo 16 d. Jonas Kazimieras Vaza, „įvertindamas ankstenius nuopelnus ir gabumus“, paskyrė pulkininką Fredianį Krokuvos pilies ir miesto komendanto pavaduotoju⁵⁸. Kartu su miesto komendantu jis turėjo rūpintis miesto gynybinių pajėgumų stiprinimu, ypač sienų ir visos fortifikacinės sistemos priežiūra bei taisymu. 1669 m. Frediani dar buvo Krokuvoje, nes tų metų liepos mėnesį iš čia

55 Stanisław Mossakowski, „Nowe identyfikacje projektów rysunkowych Tylmana z Gameren (Puławy, Ujazdów, Łazienki) i domniemane studia architektoniczne Tytusa Liwiusza Burattiniego“, in: *Między Padwą a Zamościem*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 1993, p. 211–212.

56 Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 190–191; Mindaugas Paknys, „K. Z. Paco dvaro santykis su Pažaislio menininkais“, p. 5.

57 Jan Władysław Poczobut Odlanicki, *Pamiętnik (1640–1684)*, p. 343. Dragūnai mūšyje kovodavo pėsti, bet į mūšį jodavo raiti.

58 *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa*, t. 2, s. 3, Kraków: Akademia Umiejętności, 1909, p. 407–408 (*Ioanni Baptistae Frediani munus subpraefecti arcis urbisque Cracoviensis*).

išsiuntė Lukoje gyvenusiam broliui laišką, kuriame mini kažkokį pasiūlymą, gautą iš LDK didžiojo etmono M. K. Paco, dalyvaujant Marciui Antoniui Moriconiui ir B. Cynakiui⁵⁹. Ši žinutė rodo, kad Krokuvoje Frediani palaikė glaudžius santykius su tėvynainiais – Moriconi, kaip ir Cynakis, buvo kilęs iš Lukos.

Iš M. K. Paco gautas pasiūlymas galbūt buvo susijęs su darbu Vilniuje. Tuo metu buvo neseniai prasiėdėjusios Laterano kanauninkų vienuolyno Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Antakalnyje statybos. Kertinis bažnyčios akmuo buvo įmūrytas 1668 m. birželio 29 d.⁶⁰.

1840 m. Juozapas Ignatas Kraševskis (Józef Ignacy Kraszewski) paskelbė, kad Šv. Petro ir Povilo bažnyčios „planą pateikė Zaoras, o statė Frediani iš Lukos“⁶¹. Sprendžiant iš panaudotos lotyniškos pavardės formos (*Frigdianus Lucensem*), galima spėti, kad lenkų istorikas rėmėsi kun. Mykolo Akvilino Goščinskio (Michał Akwilin Goszczyński) 1707 m. leidiniu apie Laterano kanauninkų vienuolynus, kuriame teigiama, kad M. K. Pacas bažnyčios statybai „architectum ex Italia, quendam Frigdianus Lucensem conduxit“ (architektą iš Italijos, Frediani lukietį, nusamdė)⁶². Matyt, tuo remdamasis Jerzy Kowalczykas teigė, kad Frediani dalyvavo jau klojant bažnyčios pamatus⁶³. Vis dėlto labiau tikėtina, kad Šv. Petro ir Povilo bažnyčios statybose jis dalyvavo tik nuo 1669 ar 1670 metų⁶⁴.

Šiaip ar taip, 1670 m. Frediani jau buvo Lietuvos sostinėje. Tų metų birželio 10 d. Vilniuje rašytame laiške broliui jis paminėjo, kad Vilniaus burmistras Cynakis prašo jo padaryti altoriaus, kuris turi būti pastatytas

šio miesto aikštėje, projektą⁶⁵. Ši žinutė labai svarbi, nes rodo, kad Frediani projektavo ir sakralinius objektus. Įdomu, kad tuo metu Vilniuje jau buvo įsikūręs ir Frediano draugas ir bendražygis pulkininkas, karaliaus kambarinis, Barsotti. Jis 1662–1663 m. iš įvairių savininkų nusipirko devynias maskvėnų nuniokotas posesijas Antakalnio priemiestyje, Jasinskio altarijai priklausiusioje jurisdikcijoje, pastatė ar atstatė jose esančius pastatus, 1665 m., eidamas Vilniaus komendanto pareigas, iš prelato Teodoro Skuminovičiaus įsigijo ir restauravo toje pat jurisdikcijoje buvusį apgriautą dvarą su sodais ir daržais⁶⁶, taip pat netoliese, kelio, vedančio iš pilies į Viršupį, kairėje pusėje, turėjo sklypą su kaidaise Jokūbo Orlovskio-Fiedorkovičiaus (Orlowski-Fiedorkowicz) pastatydinta plytine⁶⁷. Pastarąjį sklypą 1669 m. spalio 20 d. už „tam tikrą pamaldų Šv. Petro bažnyčiai atliktą dalyką“ Barsotti buvo gavęs valdyti iš šios bažnyčios klebono kun. Benedikto Šamotulskio, taigi buvo turėjęs kažkokių reikalų su Laterano kanauninkų vienuolynu.

Tikėtina, kad į Vilnių atvykęs Frediani apsislojo Barsotti namuose, be to, Frediano atvykimo ir Šamotulskio plytinės perleidimo jo draugui faktai beveik sutampa laiku ir gali būti kažkaip susiję.

1670 m. seimo nutarimu Vilniaus miesto magistratas buvo įpareigotas per dvejus metus pastatyti tiltą per Nerį, o lėšos tam turėjo būti gautos iš Švč. Trejybės špitolės pajamų⁶⁸. 1671 m. per Dievo Kūno šventę Frediani,

59 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 97.

60 Józef Ignacy Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 2, Wilno, 1840, p. 366–367. 1669 m. Šv. Petro ir Povilo bažnyčios pamatai jau buvo baigti.

61 *Ibid.*, p. 367.

62 Cit. pagal: Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 79. M. A. Goščinskis kurį laiką buvo Antakalnio vienuolyno vyresnysis, o vėliau dar lankėsi Vilniuje kaip vizitatorius, tad turėjo gerai žinoti ansamblio statybos reikalus.

63 Jerzy Kowalczyk, *op. cit.*, p. 20.

64 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 80. Autorė manė, kad jis kaip konsultuojantis inžinierius galėjo dalyvauti statybose nuo pat jų pradžios.

65 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 97. Matyt, kalba eina apie laikiną altorių, skirtą Dievo Kūno iškilimams.

66 Dvaras greičiausiai buvo medinis, su mūriniais rūšiais, jis buvo už Pilies, Antakalnio priemiestyje, kelio, vedančio iš Užupio į Viršupį, dešinėje.

67 Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyno žemės valdų dokumentai, XVII a., in: Vilniaus arkivyskupijos kurijos archyvas (toliau – VAKA), f. 1, ap. 6, b. 8, l. 161–164; b. 9, l. 165–168; b. 10, l. 225; b. 11, l. 29–46. Visas savo valdas prieš išvykdamas iš Lietuvos 1671 m. G. Barsotti pardavė Jurgiui Ukolskiui ir jo žmonai Kristinai Valavičiūtei, vėliau kai kurie iš šių sklypų pateko Laterano kanauninkų vienuolyno žinion.

68 1672 m. Vilniaus miesto magistrato raštai apie Jarmolinskių mūrinio namo užstatymą, tilto pastatymą, špitolę, in: LMAVB RS, f. 273 – 183, l. 7.

jo paties teigimu, „įvairiems žymiesiems asmenims tarpininkaujant“, iš Vilniaus magistrato gavo pasiūlymą pastatyti šį tiltą⁶⁹. Istorija apie tilto per Nerį statybą – bene žinomiausias su Frediano vardu susijęs įvykis⁷⁰. Daugiausia faktinių duomenų apie darbų eigą turime iš Vilniaus miesto magistrato skundo ir Frediano atsakymų, publikuotų dar 1879 m.⁷¹, o pasaulyje garsą apie statinį paskelbė Burattini, pateikęs tilto aprašymą jau minėtame 1672 m. laiške Boulliau – šis laiškas vėliau ne kartą buvo publikuotas, be to, plito nuorašais. Mokslinėje literatūroje apie tilto statybą daug rašyta, tiesa, kartais ne visada tiksliai, kartais paviršutiniškai, akcentuojant kuriozišką jo sugriuvimo faktą. Kadangi ta istorija gali daugiau pasakyti apie architektą, verta ją dar kartą priminti. Ji demonstruoja ne Frediano klaidas ar aplaidumą, bet jo, kaip architekto, drąsą ir norą praktiškai pritaikyti naujas mokslines idėjas, nesuprastas Vilniaus magistrato – nuo pat pradžių skeptiškai ir įtariai žiūrėta į šią „itališką invenciją“ ir labiausiai rūpintis augančia statinio kaina⁷². Idėja pastatyti ilgą vienos arkos tiltą nenaudojant tarpinių atramų Europoje nebuvo visai nauja – XVII a. tai buvo tarsi iššūkis architektui, teorinė siekiamybė. Tai siejosi su Galilėjo Galilėjaus (Galileo Galilei, 1564–1642) matematiniais ir medžiagų mechanikos tyrimais bei su tuo susijusiomis architektūrinėmis idėjomis (ypač apie ovalios ar pusapskritės arkos konstrukcinę reikšmę), kurios buvo tęsiamos jo pasekėjų⁷³. Reikia priminti, kad Galilėjus gimė ir ilgai

gyveno šalia Lukos įsikūrusioje Medičių (Medici) valdomoje Pizoje, po to iki mirties gyveno Florencijoje. Šiuose kraštuose jo idėjos turėjo ypač didelį atgarsį. Pizoje, kurioje 1635 m. sugriuvo tiltas, buvo mėginta įgyvendinti vienos arkos tilto projektą, kurį parengė Medičių inžinierius Alessandro Bartolotti, nes tokiu būdu „Pizos miestas būtų galėjęs didžiulis turis aštuntą pasaulio stebuklą“⁷⁴. Deja, šis tiltas dėl konstrukcinių klaidų 1644 m. sugriuvo, vėliau buvo atstatytas tradiciniu būdu – su dviem atramomis per vidurį. Labai tikėtina, kad Frediani jaunystėje Pizos tilto statybas buvo matęs. Be to, teorinis vienos arkos tilto modelis buvo aprašytas Galilėjaus pasekėjo, Medičių dvare dirbusio inžinieriaus ir architekto Cosimo Noferio 1656–1660 m. parengtame rankraštiniame traktate⁷⁵. Pacų ryšiai su Florencijos Medičiais yra žinomi⁷⁶. Gali būti, kad tarp šių dviejų aristokratiškų šeimų cirkuliavo ne tik dovanos, bet ir idėjos.

Taigi mintis pastatyti tokį tiltą Vilniuje galėjo reikšti didžiules ne tik paties architekto, bet ir jo globėjų ambicijas, norą lygiuotis į naujausius mokslo ir technikos pasiekimus. Šiame kontekste geriau galima suprasti ir Burattinio entuziastingą žavėjimąsi tiltu, patarimą Fredianiui sukurti jo piešinį, „kad visos tautos galėtų žavėtis tokiu gražiu ir lengvu statiniu“, ir apgailestavimą, kad „toks tiltas nebuvo pastatytas kokiame kitame mieste, kurio gyventojai būtų galėję deramai įvertinti išradėjo talentą“⁷⁷.

Kad Pacai galėjo būti suinteresuoti tilto statyba ir aktyviai rėmė architektą, rodo įvykių eiga. Pasak magistrato narių, 1671 m. pavasarį Frediani medinį tilto modelį pirmiausia esą parodė Vilniaus vyskupui Aleksandrui Sapiegai, paskui Vilniaus vaivada M. K. Pacui ir karaliaus komisarams. Kaip niekur nematytas dalykas tas modelis pavergė visų „širdis ir protus“, be to,

69 *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссиею*, t. 10, Вильна, 1879, p. 401.

70 Stasys Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 313.

71 *Акты издаваемые*, p. 395–404.

72 *Акты издаваемые*, p. 395; Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 190–192.

73 Antonino Pellicano, *Da Galileo Galilei a Cosimo Noferi verso una Nuova Scienza: La Travagliata Architettura, un inedito trattato galileiano nelle Firenze del 1650*, Firenze: Firenze university press, 2005, p. 59. G. Galilėjus, be kita ko, buvo parašęs ir traktatą apie fortifikacijas, bet architektūros raidai itin didelę įtaką turėjo jo knyga *Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno a due nuove scienze attenenti alla meccanica e i movimenti locali* (*Pokalbiai ir matematiniai įrodinėjimai apie dvi naujas mokslo šakas*), išleista 1638 m. Olandijoje.

74 *Ibid.*, p. 59.

75 *Ibid.*, p. 60.

76 Aušra Baniulytė, „Lietuvos didikų Pacų ryšiai su Medičiais XVII a. antrojoje pusėje“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, Nr. 2, Vilnius, 2004, p. 43–62.

77 *Cit. pgl.: Bibliografia critica*, p. 87.

buvo tvirtas (ant modelio atsistojęs net sunkiausias vyras jo nesulaužė)⁷⁸. Pradėjus statyti tiltą, meistrams, kuriems vadovavo dailidė magistras Martynas Fikas, buvo duoti nurodymai ir brėžiniai, o pats architektas kiekvieną dieną atvykdamas darbų kontroliuoti ir juos prižiūrėti⁷⁹. Jis itin rūpinosi mūrinių pamatų tvirtumu ir griežta jų simetrija, vis juos taisė ir tobulino. Dėl magistrato aplaidumo ir pinigų darbininkams neišmokėjimo bei reikiamų medžiagų neišdavimo jis esą ne kartą skundėsi LDK pažiūdininkui, Smolensko vaivada, taip pat pačiam Vilniaus vaivada, LDK etmonui, o pats iš magistrato jokių pinigų neėmė ir nešvais-tė⁸⁰. Savo ruožtu, magistratas skundėsi, kad Frediani vis didino reikalavimus, keitė projektą. Ypač įdomus atvejis nutiko statybų pabaigoje – 1672 m. gruodį, kai tilto arka jau buvo sujungta ir surišta, į Vilnių atvykiamam vaivada ir LDK etmonui (M. K. Pacui) Frediani aiškino, kad neišardys pastolių, kol apatinė mūrinė statinio dalis nebus dėl saugumo aptaisyta rąstais, o vaivada išvykus netikėtai ėmė statyti ant tilto viršaus kryžius, apie kuriuos anksčiau nei žodžiu, nei kontrakte nebuvo užsiminęs⁸¹. Atrodo, kad idėja iškelti ant tilto kryžius kilo tik po pokalbių su M. K. Pacu.

Magistratui pradėjus siuntinėti skundus, Frediani itin išgyveno, kad bus suduotas smūgis jo reputacijai architektūros meno srityje (*in arte architectica peritiam*)⁸². Vargu ar taip būtų rašęs, jei tos reputacijos dar nebūtų turėjęs.

Tiltu Frediani rūpinosi lygiagrečiai su Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios statybų priežiūra. Gali būti, kad 1671 m. jis vyko į Lietuvos Brastą, kur piešė kažkio pastato kupolą – 1671 m. lapkričio 6 d. už tai buvo sumokėta iš Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios

statybos pinigų (Zaoras tuo metu buvo Krokuvoje)⁸³. 1672 m. pradžioje imta ruošti medžiagas kupolui, bet juo nespėta pastatyti iki Zaoro mirties (1672 m. kovo 13 d.) – tuo metu bažnyčios sienos buvo sumūrytos tik iki architravo⁸⁴. Be to, visai tikėtina, kad Frediani dalyvavo ir Pažaislio statybos darbuose – 1672 m. gegužės 4 d. Vilniaus Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios klebono Šamotulskio užrašuose paminėtas siunčiamas laiškas „architektui į Kauną“ tikrai galėjo būti skirtas Fredianiui⁸⁵.

1673 m. sausio 10 d. jau pastatytas tiltas buvo sugriautas netikėtai anksti prasidėjusio ledonešio, nes nespėta nuardyti pastolių, kurie buvo pastatyti ant ledo. Tų metų vasarą Frediani dar buvo Vilniuje, liepos 11 d. Vilniaus vaivadijos teismų vaznio Samuelio Zbinskio pranešimas dėl šaukimo į teismą jam buvo įteiktas Cynakio namuose, kuriuose buvo apsistojęs⁸⁶.

1673 m. Frediani jau turėjo Lietuvos kariuomenės artilerijos pulkininko laipsnį (lenk. *oberszter wojska litewskiego*)⁸⁷. Tų metų seime jis buvo įtrauktas į Abiejų Tautų Respublikos kilmingųjų sąrašus (indigenatas jam ir abiejų lyčių jo palikuonims buvo įrašytas LDK seimo konstitucijoje), be to, jam buvo suteikta privilegija prie savo giminės herbo (aukso fone pavaizduoto ant užpakalinių kojų stovinčio juodo liūto) kitame lauke prijungti Lenkijos herbą – sparnus išskleidusį sidabrinį erelį su auksine karūna raudoname fone. Herbo viršuje buvo vaizduojamas riterio šalmas⁸⁸. Indigenatas buvo patvirtintas 1676 m. karūnaciniame seime,

78 *Акты издаваемые*, p. 397.

79 *Ibid.*, p. 402.

80 *Ibid.*, p. 400. Iš tiesų niekur neminama, kokį atlyginimą už tilto statybą iš magistrato turėjo gauti pats Frediani, paprastai kalbama tik apie meistrų samdymą ir medžiagų pirkimą. Panašu, kad jam tilto statyba visų pirma teikė kūrybinę satisfakciją.

81 *Ibid.*, p. 399. Kryžiams pastatyti magistratas papildomai skyrė 20 000 auksinų – medžiagoms, darbininkams, amatininkams.

82 *Ibid.*, p. 403.

83 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 33, 78.

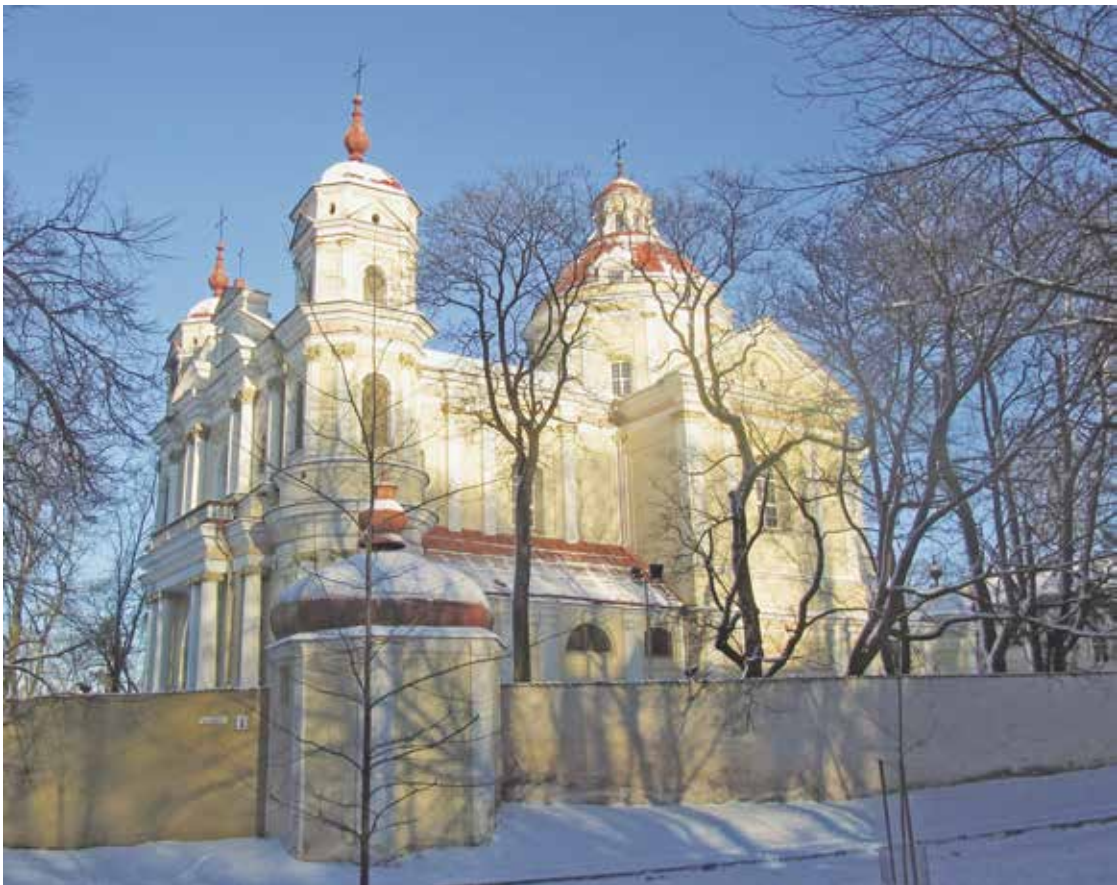
84 *Ibid.*, p. 34; *Allgemeines Künstler-Lexikon*, p. 284.

85 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 34; Stasys Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, p. 474.

86 Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 194.

87 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 148; *Memorie di famiglie lucchesi*, t. 2, in: BSL, Ms. 911, l. 7.

88 *Inwentarz Konstytucy Koronnych y W. X. Litewskiego przez M. M. Ladowskiego [...] od R. P. 1550 do R. 1683 krótko zebra-ny*, Lipsk, 1733, p. 155; *Volumina legum*, t. 5, Petersburg, 1859, p. 152; F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 149; *Armi di Famiglie Nobili lucchesi*, in: Archivio di Stato di Lucca (toliau – ASL), Biblioteca manoscritti, Ms. 118, l. 39; Baroni B., *Famiglie lucchesi*, in: ASL, Biblioteca manoscritti, Ms. 125, l. 136.

3. Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios šiaurinis fasadas, Rūtos Janonienės nuotrauka, 2015

Northern façade of the Church of St Peter and St Paul in Vilnius

kai, kaip reikalavo to meto teisė, Frediani pateikė savo kilmingumo įrodymus ir atliko *iuramenta fidelitatis*, t. y. prisiekė ištikimybę Abiejų Tautų Respublikos valdovui⁸⁹. XVIII a. Lukos archyvuose dar buvo saugomas Jono Sobieskio Krokuvoje 1677 m. kovo 20 d. išduotas indigenato suteikimo diplomo nuorašas⁹⁰. Šiuose dokumentuose Frediani apibūdinamas kaip *urodzony*, to meto terminologijoje tai reiškė vidutinį bajorą, turintį žemės ir valstiečių. Halina Kairiūkšytė-Jaciniene teigė, kad LDK kancleris K. Z. Pacas kairiame Nemuno krante ties Kaunu Pažaislio architektui padovanojo

žemės sklypą⁹¹. Manyta, kad būtent nuo architekto pavardės kilo Fredos priemiesčio pavadinimas. Paneigus šią vietovardžio kilmės versiją (nustatyta, kad vietovardis egzistavo anksčiau), vis dėlto negalima kartu atmesti pačios žemės dovanojimo galimybės. Įdomu, kad 1683 m. Medininkų pilies inventoriuje nurodyta, jog tuo metu pilis priklausė Fredianiui⁹².

91 Halina Kairiūkšytė-Jaciniene, *Pažaislis*, p. 28.

92 Juozas Jurginis, *Medininkų pilis*, Vilnius: Mintis, 1984, p. 37; Irena Jučienė, *Medininkų pilies archeologiniai tyrimai*, in: LMAVB RS, f. 322 – 966, p. 14. Iš inventoriaus matyti, kad tai būta skurdaus dvaro. Pilies viduje priešais vartus stovėjo mažas medinis, šiaudais dengtas gyvenamasis namas, greta – ūkiniai pastatai, šalia plytėjo daržai. Dvarui priklausė ir miestelis su turgaus aikšte, viena karčema ir keliomis gatvelėmis.

89 *Inwentarz Konstytucy Koronnych y W. X. Litewskiego*, p. 155.

90 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 149.

Grįžtant prie įvykių chronologijos svarbu pastebėti, kad iš 1674 m. yra pirma neabejotina žinutė apie Frediano dalyvavimą Pažaislio statybose (vis dėlto iš laiško turinio akivaizdu, kad jis jau kurį laiką buvo susijęs su Pažaisliu, tą netiesiogiai patvirtina ir aukščiau minėtas 1672 m. gegužės 4 d. Šamotulskio įrašas). 1674 m. vasario 20 d. K. Z. Paco laiške iš Varšuvos Pažaislio priorui minima, kad fundatorius nežinąs, kada Frediani čia (t. y. Varšuvoje) bus, ir nežinąs, kaip jis kažką koreguos (lenk. *jak ma corrigować*), todėl pataria priorui pačiam su juo susisiekti⁹³. Taigi panašu, kad Frediani rengėsi koreguoti savo ar kažkieno kito parengtą projekto dalį.

Tuo pačiu metu tebevyko ir Vilniaus Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios statybos. Kad Frediani ne tik jas prižiūrėjo, bet ir atliko tam tikrų pakeitimų projekte – apie tai sprendžiama iš netiesioginių faktų. 1675 m. bažnyčia buvo beveik baigta, tačiau dar nebuvo kupolo, jis, dar be žibinto, sumūrytas tik 1676 m.⁹⁴. Galima neabejoti, kad jis buvo statomas pagal Frediano projektą, nes būtent šioje srityje labiausiai ir galėjo būti pritaikytos jo matematinės ir inžinerinės žinios [3 il.].

XVII a. 8 deš. Frediano visuomeninė pozicija stiprėjo, visų pirma dėl artimų ryšių su Pacais. Turbūt nemažai reikšmės turėjo ir faktas, kas jis dalyvavo 1672–1676 m. kare su Turkija ir totoriais Ukrainoje, taip pat ir pergalingame 1673 m. lapkričio 10–11 d. Jono Sobieskio vadovaujamos kariuomenės mūšyje su turkais prie Chotyno, kurio šlovė ilgai buvo minima valstybėje⁹⁵. 1676 m. Fredianiui buvo užtikrintas valstybės išsiskolinimų (neišmokėtos algos) padengimas⁹⁶.

Iš to laikotarpio išliko keletas puikią Frediano reputaciją patvirtinančių epistoliarinių dokumentų. 1675 m. gegužės 18 d. Vilniuje rašytame laiške nuncijui Francescui Buonvisiui M. K. Pacas rašė apie didžiulį karinei

kampanijai būtinų pinigų trūkumą, stabdantį LDK artilerijos veiksmus, rūpestį arsenalo papildymu, taip pat apibūdino jam Fredianį kaip ištikimą, pasitikėjimo vertą asmenį, paminėjo jo, kaip karo veterano ir arsenalo žinovo, patirtį, visur pagirtinai atliekamas pareigas⁹⁷. Tų metų gegužės 8 d. laiške iš Varšuvos nuncijus Buonvisi įtakingam tų laikų kardinolui Paluzzui Paluzzi-Altieriui, tarpininkaudamas dėl finansinės paramos Lietuvos artilerijos reikmėms, kartojo M. K. Paco žodžius apie „puikų ir patikimą“ žmogų – Fredianį iš Lukos – ir priminė, kad nesiųstų artilerijai skirtų pinigų generolui (t. y. Motiejui Gosievskiui), bet perduotų juos per Frediano rankas, tuo išpildydamas Lietuvos didžiojo etmono prašymą⁹⁸. Kiek vėliau, 1679 m. lapkričio 1 d. laiške iš Varšuvos, rašytame Kozimui III Medičiui (Cosimo III Medici) į Florenciją, M. K. Paco dvariškis Lorenzas Domenicas de'Pazzi taip pat minėjo, kad ištikimiausias LDK didžiojo etmono patikėtinis buvo pulkininkas Frediani⁹⁹. Iš keleto faktų galime spręsti, kad 1676–1679 m. jis iš esmės gyveno Vilniuje ar bent jau jame lankėsi dažnai. 1677 m. liepos 24 d. jis minimas į Vilnių atvykusio kraštiečio Cesare's Sardi laiške¹⁰⁰. Be to, 1679 m. birželio mėnesį seimo paskirti komisarai su Fredianiu ir miesto valdžia turėjo aiškintis tilto per Nerį sugriuvimo priežastis, o tų metų rugpjūčio 3 d. Vilniuje turėjo įvykti teismas¹⁰¹.

1680 m. Černigovo archimandrito Lozorius Baranovičiaus¹⁰² kvietimu Frediani atvyko į kazokų Etmonatą¹⁰³, prisidėti prie 1679 m. pradėtos Černigovo

93 Visas laiško tekstas publikuotas: Mindaugas Paknys, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, p. 205.

94 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 37.

95 *Memorie di famiglie lucchesi*, t. 2, in: BSL, Ms. 911, l. 7.

96 Seweryn Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej*, t. 4, Warszawa, 1907, p. 63.

97 Mykolo Kazimiero Paco laiškas nuncijui Francesco Buonvisi, in: ASL, Archivio Buonvisi, parte 2, fasc. 49, l. 241.

98 *Francesco Buonvisi. Nunziatura a Varsavia*, (ser. *Fonti per la storia d'Italia*), t. 2, Roma, 1965, p. 337.

99 Aušra Baniulytė, „Lietuvos didikų Pacų ryšiai su Medičiais“, p. 50; Aušra Baniulytė, „Gli italiani alla corte dei „Pazzi“ in Lituania: mito e politica nel Seicento barocco“, in: *Archivio storico italiano*, Nr. 624, disp. 2, Firenze: Olschi, 2010, p. 344.

100 Cesare Sardi laiškas Vincenzui Sardi, Vilnius, 1677 07 24, in: ASL, Archivio Sardi, Ms. 130, fasc. H, l. 313.

101 Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 194.

102 L. Baranovičius taip pat buvo kilęs iš Lietuvos bajorų, galbūt gimęs Vilniuje.

103 Kazokų Etmonatas – 1667 m. prie Maskvos kunigaikštystės

Švč. Trejybės ir šv. Elijo vienuolyno Švč. Trejybės soboro statybos. Šaltiniuose jis minimas kaip „vokietis mūro darbų meistras Ivanas Baptista iš Vilniaus“¹⁰⁴ (vis dėlto vien asmenvardžio dalis „Baptista“ nurodo itališką kilmę). Galbūt Etmonate, kuris buvo Maskvos valdžioje, Frediani pats slėpė pavardę, nes nenorėjo būti atpažintas kaip pulkininkas, dar neseniai kovėsis už šių žemių priklausymą Abiejų Tautų Respublikos, galbūt tik vardu įrašytas dėl vienuolyno kronikininko klaidos. Tai klausimas, kuris dar laukia tolesnių tyrinėjimų. Černigovo cerkvės projektas Fredianiui priskiriamas daugelyje lietuvių ir lenkų publikacijų¹⁰⁵. Ukrainiečių publikacijose, remiantis soboro architektūros panašumu į Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčią, buvo bandyta sutapatinti *Ivaną Baptistą* su čia dirbusiu skulptoriumi Giovanniu Galliu¹⁰⁶, vėliau jis klaidingai identifikuotas su Janu Zaoru (Zaueriu)¹⁰⁷. Manoma, kad Černigovo Švč. Trejybės cerkvė buvo pradėta statyti pagal to vienuolyno igumeno Lauryno Kščonovičiaus (apie 1650–1704) projektą, bet kažkas vyko blogai ir architektas turėjo „pataisyti“ jau pradėtą statyti pastatą¹⁰⁸. Kščonovičius buvo ne tik vienuolis, bet ir neblogas graveris, 1674 m. jis dirbo Vilniuje, kur sukūrė Chotyno mūšio

prijungta Ukrainos dalis, iki 1775 m. išsaugojusi santykinę autonomiją ir buvo valdoma Zaporožės kazokų renkamo etmono. Čia senosios Ukrainos sakralinio meno tradicijos jungėsi su europietiškojo katalikiško baroko formomis. Šios baroko krypties rėmėjais ir mecenatais laikomi etmonai Ivanas Samolovičius (1672–1687) ir Ivanas Mazepa (1687–1709) bei kiti žymūs to meto „kazokų aristokratijos“ atstovai.

104 *Отрывки изъ лѣтописи Мгарскаго монастыря (1682–1775)*, Київ, 1889, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-11], <http://litopys.org.ua/sborlet/sborlet16.htm>.

105 Stefanija Čerškutė, *Fredianis*, p. 554; Stasys Samalavičius, „Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios statyba ir dekoravimas“, in: *Architektūros paminklai*, 1972, t. 2, p. 66; Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 79.

106 Oleksander Ohloblyn, „Western Europe and the Ukrainian Baroque“, in: *The Annals of the Ukrainian Academy*, 1951, t. 1, Nr. 2, p. 135.

107 Анатолий Адрут, *Архитектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть*, Чернігів: Чернігівський ЦНТЕІ, 2008, p. 146–148. Autorius nežinojo, kad cerkvės statybos metu J. Zaoras jau buvo miręs.

108 Анатолий Адрут, *op. cit.*, p. 149.

4. Černigovo Švč. Trejybės cerkvės atvaizdas giesmių knygos *Триодъ квітної* tituliniam lapė, medžio raižinys, 1685

Image of the Eastern Orthodox Church of the Holy Trinity in Chernihiv on the title page of the psalm book *Триодъ квітної*, woodcut, 1685

vaizdą (1673 m. šiame mūšyje jis pats dalyvavo)¹⁰⁹. Taigi Kščonovičius galėjo apie Fredianį žinoti, galbūt tai jis archimandritui Baranovičiui pasiūlė jį pakviesti.

Atvykęs į vietą Frediani atsivežė savo projektą („abrisą“), pagal kurį šventovė ir buvo toliau statoma. Pagrindiniai cerkvės statybos darbai vyko iki 1689 m., o vidaus dekoravimas – dar ilgiau¹¹⁰, tačiau įdomu, kad Černigovo Švč. Trejybės soboro atvaizdas puošia jau 1682 m. tame mieste išleistos knygos titulinį lapą¹¹¹. Galima prielaida, kad medžio raižinys buvo sukurtas naudojantis architekto „abrisu“¹¹² [4 il.].

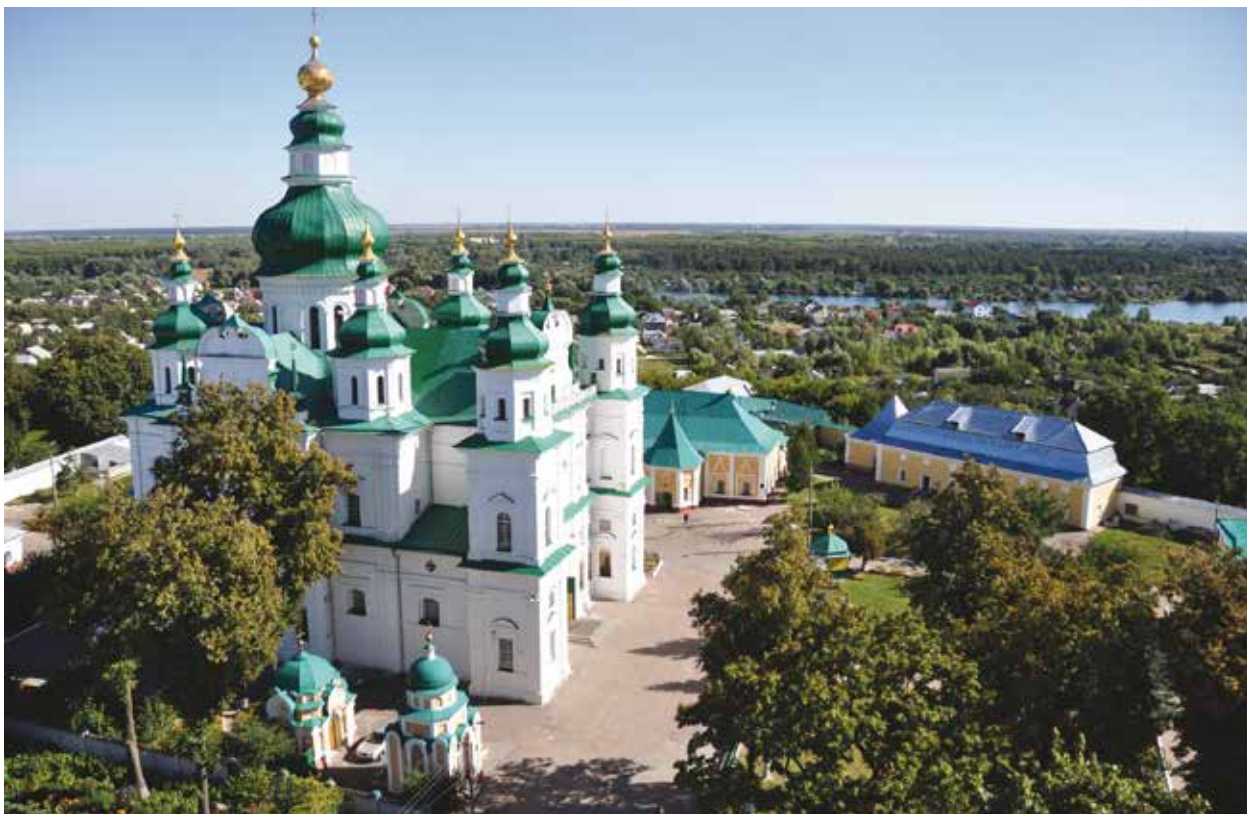
Šis soboras laikomas vienu reikšmingiausių Ukrainos baroko architektūros paminklų [5, 6 il.]. Tai trijų

109 *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1: XVI–XVIII a., sud. Aistė Paľiušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 161.

110 Віктор Вечерський, *Троїцько-Іллінський монастир у Чернігові*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-09], <http://donklass.com/arhiv/histdisk/heritage/heritage/kraeznavstvo/regioni/Mon-Chern/3Troic.htm>.

111 Анатолий Адрут, *op. cit.*, p. 214.

112 *Ibid.*, p. 155. XVII a. pabaigoje kiek skirtingi raižiniai su šio soboro atvaizdu buvo publikuoti dar kelis kartus.

5. Švč. Trejybės soboras Černigove, in: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%97%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80_\(%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%97%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80_(%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2))

Cathedral of the Holy Trinity in Chernihiv

6. Šv. Trejybės soboro Černigove vidus, in: <http://www.panoramio.com/photo/42867902>

Interior of the Cathedral of the Holy Trinity in Chernihiv

navų sakralinis pastatas (navas skiria šeši pilioriai) su trimis apsidėmis rytinėje dalyje, perdengtas vienu dideliu kupolu (išorėje soboras sukuria kryžminės penkių kupolų cerkvės išpūdį, tačiau iš tiesų keturi mažesnieji bokšteliai su kupoliukais yra dekoratyviniai – jie tik užstatyti ant stogo, pro juos į vidų nepatenka šviesa). Fasadus skaido piliastrai, karnizai, sandrikai, kryžiaus formos ir stačiakampiai langai, pagrindinį fasadą viršuje puošia baliustrada, jungianti šoninius bokštelius, fasaduose gausu barokinės ornamentinės reljefinės lipdybos¹¹³. Visus keturis fasadus viršuje vainikuoja sudėtingo karpyto kontūro frontonas, vakariniame fasade abipus jo įkomponuoti obeliskai. Pagrindinio kupolo 16-os briaunų būgną puošė piliastrai su kapiteliais, stačiakampės ir apvalios nišos. Fasadų kompozicija pabrėžtinai simetriška.

¹¹³ Soboras nukentėjo 1734 m. ir 1808 m. gaisrų metu, XIX a. buvo rekonstruotas (nugriauti keturi mažieji bokšteliai, perstatyti frontonai). 1973–1985 m. jis restauruotas, grąžinant jam pirmąjį pavidalą.

7. Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolynas iš kiemo pusės, Skomanto Janonio nuotrauka, 2015

Eastern wing of the Monastery of the Lateran Canons in Vilnius from the side of the courtyard

Černigove architektas visą statybų laiką nebuvo, kaip įprasta, darbus prižiūrėjo kitas meistras, be to, jie vyko tik šiltuoju metų laiku. 1681 m. Frediani vėl minimas Vilniuje, taip pat dar vykdavo ir į Kاونą – tų metų spalio 19 d. laiške Pacas nurodo Pažaislio priorui pasikviesti Fredianį, kai į varpinę bus keliamas didysis varpas¹¹⁴. O 1681 m. lapkričio 29 d. Antakalnio klebonui Šamotulskiui Pacas rašė: „kas liečia mūrinį namą, bus geriausia susisiekti su Fredianiu, kuris išduosiąs brėžinius ir padėsias nustatyti užmokestį statybininkams“¹¹⁵. Greičiausiai čia kalbama apie 1677 m. prasidėjusią Laterano kanauninkų vienuolyno statybą¹¹⁶. Vienuolyno ansamblis, skirtas 12 vienuolių, sumanytas kaip įspūdingas, didingas ansamblis. 1677–1682 m. buvo pastatyti trys dviaukščiai vienuolyno korpusai. Pastatai sukomponuoti ant centrinės bažnyčios ašies ir supo keturkampį kiemą, jų kompozicija griežtai simetriška. Dengtu koridoriumi ant arkų vakarinis vienuolyno korpusas sujungtas su bažnyčia. Kurį laiką vienuolyno pastatai liko neužbaigti, atlikus

tam tikrus pakeitimus jie iš dalies įrengti tik XVII–XVIII a. sandūroje¹¹⁷. Dar XIX a. pradžioje vienuolyno sienos iš išorės buvo netinkuotos, vienuoliai gyveno tik dviejuose korpusuose, o kairėje vienuolyno pusėje stovėjo tik iki reikiamo aukščio iškelti ir uždengti išorinių sienų mūrai, naudojami kaip grūdų aruodas ir arklidės¹¹⁸. Pastatų architektūra iš išorės santūri, tačiau į vidinį kiemą atsukti fasadai įspūdingi – juos puošė aukštus skiriantis karnizas, suporinti didžiojo orderio piliastrai ir Frediano mėgiamos dviaukštės atviros arkinės galerijos (XVIII a. jos buvo įstiklintos) [7 il.]. Iš galerijų buvo patenkama į skliautuotas patalpas, kurių aukštingumas buvo skirtingas¹¹⁹. Vienuolyno vidaus struktūra ir fasadai smarkiai nukentėjo XIX a. perstatymų metu – arkadose, sumūrijus mažus langus ir permūrijus karnizą, prarasta fasadų harmonija, per-

114 Mindaugas Paknys, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, p. 57.

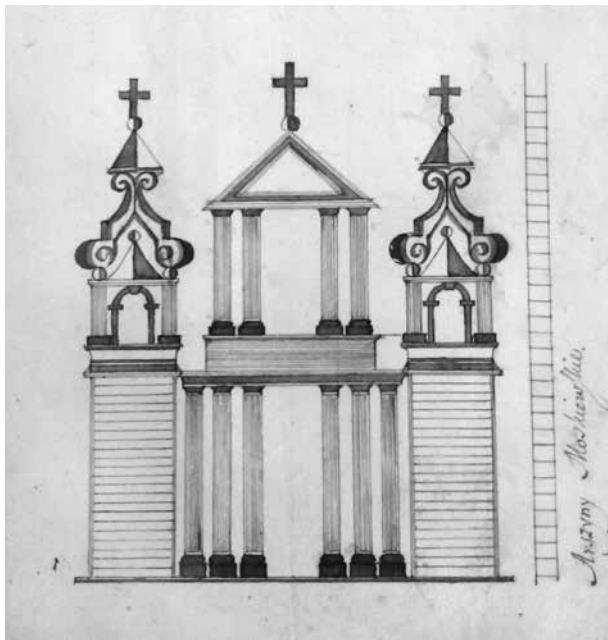
115 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 80.

116 Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius, *op. cit.*, p. 24. Gali būti, kad turėti omenyje ir perstatomi Pacų rūmai Didžiojoje g.

117 Rimas Valeckas, Aiškinamasis raštas, in: A. Samukienės firmos „Archivoltas“ archyvas, Vilnius, M. Paco 4, buv. Laterano kanauninkų vienuolynas prie šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios (At R1). Vakarinio korpuso dalies architektūriniai tyrimai, 1995, lapai nenumuruoti.

118 Vilniaus šv. Petro ir Povilo bažnyčios ir Laterano kanauninkų vienuolyno vizitacijos aktas, XIX a. pr., in: VAKA, f. 1, ap. 5, b. 18, l. 5–7.

119 Rimas Valeckas, Aiškinamasis raštas, in: A. Samukienės firmos „Archivoltas“ archyvas, Buv. Laterano kanauninkų vienuolynas prie šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios Vilniuje, M. Paco g. 4, Žvalgybiniai architektūriniai tyrimai, 1993, l. 7.

8. Šventovės fasado projektas, XVII a. pab., VAKA

Project for the façade

tvaromis ir priestatais pažeista tūrinė ir erdvinė pastato kompozicija¹²⁰. Vis dėlto šis vienuolynas laikytinas vienu išpūdingiausių baroko statinių Vilniuje, ir reikia tikėtis, kad sulauks deramos restauracijos. XX a. pabaigoje Paminklų restauravimo instituto architektų atlikti tyrimai atskleidė, kad yra mūruose išlikę nemažai autentiškų architektūros elementų¹²¹.

1682 m. vasario 8 d. Varšuvoje Frediani vedė Mazovijos dvarininkaitę Prancišką Dunin-Suligostovską (Dunin-Suligostowska, Sulgostowska, apie 1650 – ?), Čersko taurininko Adomo Dunin-Suligostovskio ir jo pirmosios žmonos dukrą¹²². Porą sutuokė Jazdovo

120 Rimas Valeckas, Aiškinamasis raštas, 1993, l. 8.

121 Rimas Valeckas, Aiškinamasis raštas, 1995.

122 Adam Boniecki, *Herbarz polski*, t. 5, Warszawa, 1902, p. 324; idem, *Herbarz polski*, t. 10, Warszawa, 1907, p. 176; *Varšuvos Jazdovo parapijos 1680–1724 m. santuokos metrikų knyga*, l. 3v, in: Projekt indeksacji metryk parafialnych, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-22], <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=8005d&sy=101&kt=2&plik=004.jpg#zoom=1&x=137&y=885>. Knygoje *Gli italiani in Polonia* (p. 148) ir B. Baronio rankraščiuose (*Codici Baroni*, in: BSL, Ms. 1112, l. 576) nurodyta kita Frediano žmonos pavardė

parapijos Šv. Onos ir šv. Margaritos bažnyčios¹²³ klebonas, gavęs Varšuvos generalinio oficiolo indultą. Išskilmės įvyko Burattinių namuose, mat Pranciškos Dunin-Suligostovskos pamotė, t. y. jos tėvo antroji žmona, buvo Teresė Bronislava Opacka (1640–1701)¹²⁴, tuo metu jau pergyvenusi ne tik jį, bet ir antrąjį savo vyrą – Titą Livijų Burattinį¹²⁵. Vestuvėse kaip liudinin-kai dalyvavo žmonos giminės – Ričivolės¹²⁶ kapitonas Jurgis Opackis iš Minsko (Georgio de Minsko Opacki), Aleksandras ir Mikalojus Suligostovskiai.

Netrukus, 1682 m. balandžio 4 d., Vokėje prie Vilniaus mirė M. K. Pacas¹²⁷. Vis dėlto grįžęs į Vilnių Frediani tęsė nebaigtus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios ir vienuolyno statybos darbus. 1682 m. būtent jis turėjo sukurti į Gdanską siųstus bažnyčios portalo brėžinius¹²⁸, taip pat atlikti ir kitus pirminio fasado projekto pakeitimus. Galutiniame variante buvo atsisakyta nemažos dalies 1672–1675 m. fasado puošybai sukurtų skulptūrų¹²⁹. Gali būti, kad su šiais fasado pertvarkymais yra susijęs „abrisas“, išlikęs tarp Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios dokumentų¹³⁰. Brėžinio, kuriame,

(Kolic, Kolich), nors jos vardas pateiktas teisingai. Galbūt po Frediano mirties jo našlė buvo ištekėjusi dar kartą?

123 Medinė Šv. Onos ir šv. Margaritos bažnyčia, pastatyta 1593 m., veikė iki 1818 m. Pastatas neišliko. Ji stovėjo šalia 1659 m. pastatytos Pacų Belvederio vilos.

124 Teresė Bronislava Opacka buvo Adomo Dunin-Suligostovskio žmona, po pirmojo vyro mirties (po 1664) ištekėjo už Tito Livijaus Burattinio (buvo jo antroji žmona), su kuriuo susilaukė keleto vaikų. Palaidota Šv. Kryžiaus bažnyčios kriptoje Varšuvoje.

125 T. B. Opacka ir T. L. Burattini susituokė 1662 m. Viena jų dukra, Barbora, 1693 m. ištekėjo už Mykolo Sieciecho Osolinskio (apie 1640–1711). T. L. Burattini mirė Vilniuje 1681 11 17.

126 Vietovė Lenkijoje, Mazovijos vaivadijoje; lenk. Ryczywół.

127 Józef Ignacy Kraszewski, *op. cit.*, p. 368.

128 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 38, 80; Stasys Samalavičius, „Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios statyba ir dekoravimas“, p. 66; Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius, *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1998, p. 24.

129 Stanisław Lorentz, *O architekcie Janie Zaorze i dekoratorach kościoła Św. Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*, Lwów: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1958, p. 8–10.

130 Šventovės fasado brėžinys, XVII a. pab., in: VAKA, f. 1, ap. 6, b. 11, p. 155.

matyt, vaizduojamas prie bažnyčios fasado turėjęs būti primūrytas dviejų tarpsnių kolonų „prieangis“, mastelis nurodytas „maskvietiškais aršinais“, pavertus juos metrais gauname Šv. Petro ir Povilo bažnyčiai artimą aukštį¹³¹ [8 il.]. Akivaizdu, kad šis brėžinys kiek primityvokas, be to, ne visai atitinka įgyvendintą variantą. Visgi jame užfiksuota pagrindinė idėja – prie buvusio plokščio fasado primūryti į priekį išsikišančią dalį, kurią sudaro dviem tarpsniais sustatytos kolonos, užbaigtos frontonėliu. Brėžinio autorius nežinomas, sprendžiant iš gan keistai pavaizduotų bokštelių, vargu ar tai buvo profesionalus architektas. Gal vis dėlto M. K. Pacas, mėgęs pabrėžti, kad bažnyčia statoma „pagal jo abrisus“¹³², tikrai pateikdavo architektams ne tik žodinė, bet ir vizualią savo pageidavimų viziją?

Fredianiui atvykus į Vilnių tęsti darbų, jo žmona, atrodo, liko gyventi Varšuvoje. 1683 m. lapkričio 26 d. Jazdovo parapijoje buvo pakrikštyta Fredianių dukra Antanina Cecilija, gimusi Kalenčino priemiestyje¹³³, mergaitės krikštatėviais buvo našlė Teresė Bronislava Opacka-Suligostovska-Burattini ir Pranciškus Kazimieras Planskovskis (Pląskowski), Trembovlės pataurininkis, Lenkijos Karalystės išdininko vyriausiasis raštininkas¹³⁴. Šiek tiek užbėgant įvykiams į priekį, galima paminėti, kad užaugusi Cecilija ištekėjo už Hilario Sarnovskio (Hilary Sarnowski)¹³⁵. Po poros metų Frediani susilaukė antros dukros – Teresės¹³⁶, kuri

ištekėjo už Ravos žemės didiko Stepono Kłopockio (Stefan Kłopocki, apie 1680 – ?)¹³⁷.

1683 m. rudenį Fredianiui vėl teko dalyvauti karo žygiuose. Jis kartu su Jonu Sobieskiu dalyvavo mūšyje prie Vienos, kautynėse prie Parkanų (dab. Šturovas), Estergomo išlaisvinime, šios kampanijos metu, mirus LDK artilerijos generolui Motiejui Korvinui Gosievskiui, laikinai perėmė jo pareigas¹³⁸. Sobieskis turėjo aukštai vertinti Fredianių, kaip rodo šio valdovo parašyta elogija, kažkada buvusi perrašyta Fredianio giminės genealogijos medyje:

Non immemor quippe (Joannes Baptista Frediani) generis sui, quod ex antiqua familia, stirpe et gentilitate domus suae in Rep[ublica] Lucensi tam ex pater-na quam materna linea ducit ditiones nostras ingressus vestigiis maiorum suorum, qui apud diversorum nationum principes bellicis intensi servitiis gloriosa semper factorum suorum ediderunt specimina; exinde eorum Principum (ut constat ex authenticis diplomatis etc.) perpetuae gloriae rerum obtinuerunt monumenta, et continuo officio ad utilitatem Reipublicae [firmam?] et nomen ipsorum confirmavit.¹³⁹

Grįžęs iš pergalingų kovų su turkais Frediani vėl buvo pakviestas į Ukrainą. 1684 m. Černigovo pulkininkas Vasilis Dunin-Borkovskis (Jerzy Bazyli Dunin-Borkowski,

131 Aršinas paprastai prilyginamas 71,12 cm, taigi brėžinyje bažnyčios bokštų aukštis iki kryžių sudarytų apie 20 m.

132 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 30.

133 Kalenčinas (Kałęczyn, Kałęcin), dar vadintas *Folwarki*, – gyvenvietė, buvusi tarp Senosios Varšuvos ir Ujazdovo, priklausiusi Jazdovo parapijai, ilgainiui tapusi priemiesčiu. Dabar ši teritorija yra Varšuvos centrinėje dalyje.

134 Jazdovo parapijos 1680–1724 m. krikšto metrikų knyga, Varšuvos arkidiecezijos archyvas (Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie), l. 7, išteklius internete: Projekt indeksacji metryk parafialnych, <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=8005d&sy=101&kt=1&plik=012-013.jpg#zoom=1&x=1184&y=66>.

135 Seweryn Uruski, *Rodzina*, t. 4, p. 63.

136 Knygoje *Gli italiani in Polonia* nurodyti dukrų vardai Cecilija ir Olimpija. Galbūt suklysta, arba Olimpija, kaip ir Cecilija, buvo krikštyta dviem vardais.

137 Seweryn Uruski, *Rodzina*, t. 4, p. 63; idem, *Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej*, t. 7, Warszawa, 1910, p. 24; Boniecki Adam, *Herbarz polski*, t. 10, p. 176. Čia ji įvardyta kaip Teresa Frydyana.

138 F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 148; *Memorie di famiglie lucchesi*, t. 2, in: BSL, Ms. 911, l. 7.

139 Juk, gerai atmindamas savo kilmę, kurią yra paveldėjęs iš senos giminės, šeimos ir savo aukštakilmių namų Lukos Respublikoje – tiek iš tėvo, tiek iš motinos pusės, atvyko į mūsų valdas, sekdamas pėdsakais savųjų protėvių, kurie įvairių tautų valdovams atsidėję teikė karo tarnybos paslaugas, visuomet rodydami šlovingus savo žygių pavyzdžius, todėl iš tų valdovų (kaip yra žinoma iš tikrų raštų ir t. t.) jie yra pelnę amžinos šlovės paminklus, o jis, nuolat eidamas pareigas patvariai Respublikos naudai, taip pat ir jų vardą įtvirtino. Cit. pgl.: F. F. de Daugnon, *op. cit.*, p. 148. Už vertimą iš lotynų k. nuoširdžiai dėkoju dr. Mintautui Čiurinskiui.

9. Mgaro vienuolyno Viešpaties Atsimainymo cerkvė,
in: <https://geolocation.ws/v/P/56610953/-/en>

Transfiguration Church of the Mhar Monastery

Василь Дунін-Борковський, 1640–1702) jį, kaip patyrusį architektą, rekomendavo etmonui Ivanui Samoiovičiui, kuris rūpinosi Mgaro vienuolyno cerkvės statyba¹⁴⁰. 1684 m. sausio 12 d. architektas etmonui Baturyne¹⁴¹ pademonstravo Černigovo cerkvės projektą („abrisą“), kurį, atlikęs kelis pakeitimus, patvirtino pats etmonas ir vienuolyno igumenas Makarijus Rusinovičius¹⁴². Architektūros istorikai iš tiesų pabrėžia Černigovo ir Mgaro šventovių panašumą, ypač artimas jų planas [9 il.]. Mgaro soboro statyba prasidėjo tų pačių metų pavasarį (balandžio 23 d. iškilmingai buvo pašventintas kertinis akmuo), o mūrijimo darbai baigti 1687 m. žiemą¹⁴³. Architekto pagalbininkas ir darbų prižiūrėtojas šiose statybose buvo Martynas

140 Oleksander Ohloblyn, *op. cit.*, p. 131; Stanisław Łoza, *Architekci i budowniczości*, p. 129. Mgaras – vietovė Ukrainoje, netoli Lubnų, Poltavos srityje.

141 Baturynas – sena Černigovo kunigaikštystės tvirtovė, 1669–1708 m. čia buvo Kairiakrantės Ukrainos kazokų etmonų valstybės (Etmonato) sostinė.

142 Oleksander Ohloblyn, *op. cit.*, p. 132.

143 *Ibid.*, p. 132–133.

Tomaševskis (Мартин Томашевский)¹⁴⁴, turbūt taip pat atvykęs iš Lietuvos.

Puošyba ir įrengimas dar vyko iki XVII a. pabaigos, finansuojant jau etmonui Ivanui Mazepai. 1688 m. virš soboro buvo iškelti kryžiai ir prasidėjo kiti darbai Mgaro vienuolyne – mūrinių vartų su medine Šv. Mykolo cerkve virš jų statyba. Oleksandras Ohloblynas ir šiuos statinius priskiria *Ivanui Baptystai*, t. y. Fredianiui, nors vienuolyno kronikoje apie jų projektuotoją neužsimenama¹⁴⁵.

Manoma, kad jau 1688 m. Frediani galėjo tarnauti Kazimiero Jono Sapiegos dvare. Spėjimas remiasi šio didiko finansiniuose dokumentuose esančiu įrašu, kad tais metais 2000 auksinų sumokėta „inžinieriui“ (jo pavardė nenurodyta)¹⁴⁶. Tačiau gali būti, kad bendradarbiauti su Sapiegomis Frediani pradėjo dar anksčiau. Taip teigti leidžia Lietuvos Brastos jėzuitų kolegijos ir bažnyčios statybos istorija. Šio miesto jėzuitų kolegijos ir 1671 m. pradėtos mūrinės bažnyčios statybą nuo 1679 m. finansavo Benediktas Povilas Sapiega. Konkrečiai 1683 m. buvo imtasi tęsti bažnyčios statybas¹⁴⁷. Tuo metu jos pamatai buvo „pataisyti“ pridedant transeptą ir dvibokštį fasadą. Lenkų architektūros tyrinėtojai yra pastebėję, kad tokių pokyčių iniciatorius greičiausiai buvo fundatorius, kuris pageidavo, kad bažnyčia būtų statoma pagal Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios pavyzdį ir kad jos kupolas primintų šią Vilniaus šventovę¹⁴⁸. Neaišku, koks architektas nubraižė šių pakeitimų projektą (žinoma tik, kad bažnyčią statė meistrai iš Vilniaus), bet yra tikimybė, jog Frediani.

144 *Отрывки изъ летописи*, p. 40.

145 Oleksander Ohloblyn, *op. cit.*, p. 133; *Отрывки изъ летописи*, p. 58.

146 Пётр Яцэк Ямскі, „Палацы прэтэндэнта“, p. 36; Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 79; Sapiegos J. K. *pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUBRS), f. 4–A1744, l. 79v.

147 Jerzy Paszcenda SJ, *Budowle jezuickie w Polsce*, t. 4, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2010, p. 12.

148 *Ibid.*, p. 19; Andrzej Józef Baranowski, *Między Rzymem a Wilnem*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2006, p. 47.

Pora užuominų šaltiniuose rodo, kad 1690 m. Frediani dar turėjo ryšių su Varšuva – tais metais jis su žmona užrašė pinigų Varšuvos basųjų karmeličių vienuolynui¹⁴⁹. Gaila, kad nežinome turinio laiško, kurį 1690 m. G. B. Frediani siuntė Lenkijos Karalystės išdo raštininkui Dominykui Winklerui¹⁵⁰.

Vis dėlto tuo metu pagrindiniu jo globėju ir užsakovu buvo Vilniaus vaivada, Lietuvos didysis etmonas K. J. Sapiega. Žinoma, kad jau anksčiau pastarasis supirko pastatus Gardino centre, netoli jėzuitų bažnyčios, taip pat įsigijo anksčiau M. K. Pacui priklausiusius medinius rūmus prie bernardinų vienuolyno ir 1684 m. pradėjo rekonstruoti (įvairūs darbai vyko iki XVII a. pab.)¹⁵¹. Ankstyviausias Frediano paminėjimas Sapiegu dokumentuose yra 1690 m. liepos 8 d. – tuo metu jam ir tūlam Davidovičiui, turbūt statybų Gardine prižiūrėtojui („Dawidowiczowi na mury Grodzienskie“), išmokėta 4500 auksinų¹⁵². Pažymėtina, kad šalia net porą kartų įrašytos ir išlaidos statyboms Vilniaus Antakalnio priemiestyje („Na Antokole do murów“ – 1000 auksinų, „Na fabrykę Antokolską“ – 500 auksinų, „francuzowi do Fontan na Antokole“ – 200 auksinų). Iš konteksto galima spręsti, kad Frediani buvo susijęs ir su Gardino, ir su Antakalnio statybomis. Įdomus tų pačių metų įrašas, nurodantis, kad „Antakalnio klebonui <...> už marmurus sumokėta 1200 auksinų“¹⁵³. Galbūt turėtas omenyje Šv. Petro ir šv. Povilo bažnyčiai Gdanske pagamintas pagrindinis portalas, kuris 1684 m. buvo atsiųstas į Vilnių, bet taip ir liko nesumontuotas, nes, kaip spėjama, Frediani visai pakeitė jo projektą?¹⁵⁴ Tad gal šis portalas buvo

perpirktas Antakalnio rūmams? Dar kartą prie Antakalnio rūmų statybų Frediani paminėtas 1690 m., tada jam sumokėta 500 auksinų¹⁵⁵.

1692 m. Frediani kartu su Giovanniu Pietru Perti ir tapytoju Michellangelu Palloniu vėl minimas Gardine, jie dirbo perstatant ir plečiant mūrinius Sapiegu rūmus prie jėzuitų bažnyčios. Anksčiau manyta, kad šie rūmai buvo rekonstruoti 1717–1718 m.¹⁵⁶, tačiau Piotras Jamskis pagrįstai įrodė, kad jie perstatyti ruošiantis 1693 m. Gardino seimui¹⁵⁷. Frediano pavardė ne kartą minima Gardino rūmų prižiūrėtojo Jono Kazimiero Lemborskio laiškuose K. J. Sapiegai. Paminėta, kad jam kas mėnesį mokama 100 auksinų, 1692 m. rudenį jis klojo naujus pamatus, nes prie senesnių rūmų buvo statomos dvi naujos patalpos¹⁵⁸. Laiškuose architektas vadinamas „mūsų Frediani“, todėl netenka abejoti, kad tuo metu jis buvo glaudžiai susijęs su Sapiegos dvaru. Lemborskio perduota pastaba apie Gardine statomus įvažiavimo į dvarą vartus, kuriuose Frediani „norėjo, kad būtų ir balkonėlis trimitininkams“, rodo, kad jis buvo pastatų projektuotojas¹⁵⁹. Be to, tiek Gardine, tiek Antakalnyje minimi kiti asmenys, kurie galėjo konkrečiai rūpintis darbų organizavimu ir priežiūra: Gardine – Davidovičius, Nesterovičius (Nesterowicz)¹⁶⁰, o Antakalnyje – Narockis (Narocki, Nawrocki), kuriam 1690–1691 m. ne kartą buvo perduodami pinigai („do rąk Nawrockiego na mury Antokolskie“, „na fabrykę Antokolską do Narockiego“)¹⁶¹. 1692 m. Stanislovas

149 Adam Boniecki, *Herbarz polski*, t. 5, p. 324.

150 *Nieznana szlachta polska i jej herby*, Opr. Wiktor Wittyg, Stanisław Dziadulewicz, Kraków, 1908, p. 85. XX a. pr. laiškas buvo Krokuvos nacionaliniame muziejuje, šiuo metu muziejaus rinkiniuose jo nepavyko rasti.

151 Piotr Jamski, „Palace niedoszlęgo króla“, p. 53–92; Пётр Яцэк Ямскі, „Палацы прэтэндэнта“, p. 26–49.

152 Пётр Яцэк Ямскі, „Палацы прэтэндэнта“, p. 27; *Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, l. 28–28v.

153 *Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, l. 32v.

154 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 38–39, 80.

155 *Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, l. 43v.

156 Plačiau apie šiuos rūmus žr. Jerzy Lileyko, „Przebudowa grodzienkich pałaców Batoriańskiego i Sapieżyńskiego na gmach sejmowy w 1717–1718 roku“, in: *Między Padwą a Zamościem*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1993, p. 263–282.

157 Piotr Jamski, „Palace niedoszlęgo króla“, p. 53–92; Пётр Яцэк Ямскі, „Палацы прэтэндэнта“, p. 26–49.

158 J. K. Lemborskio laiškas J. K. Sapiegai, Gardinas, 1692, in: LMAVB RS, f. 139, b. 2627; Пётр Яцэк Ямскі, „Палацы прэтэндэнта“, p. 36.

159 Пётр Яцэк Ямскі, „Палацы прэтэндэнта“, p. 36.

160 *Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, l. 47.

161 *Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, l. 42v, 48, 64, 68.

Narockis dar minimas kaip K. J. Sapiegos statybininkas (*budowniczy*)¹⁶². Pietro Perti su Antakalniu susijusiuose dokumentuose minimas kaip stiuko meistras (*sztukator*)¹⁶³. Šios aplinkybės rodo, kad būtent Frediani buvo projektų autorius.

Gardino rūmų planai, brėžiniai ir kita ikonografinė medžiaga, publikuota P. Jamskio bei J. Lileyko publikacijose, taip pat Lemborskio laiškuose paminėtos Gardino rūmų architektūros detalės leidžia įžvelgti nemažai šių pastatų architektūros panašumų su Antakalnio rūmais¹⁶⁴.

1692 m. rugsėjo 5 d. Lemborskis pranešė Pacui, kad stiuko meistrai dirba prie Gardino rūmų fasado, o paskui planuoja eiti į salę ir galeriją, patikino, kad židiniai kambariuose ir durys bus „pagal pono ir geradario valią“, ir paminėjo, jog ponas Petras ir ponas Frediani pageidauja, kad salės luboms ištaipyti būtų pakviestas tapytojas Martynas iš Varšuvos¹⁶⁵. Rugsėjo 29 d. laiške iš Gardino jis pranešė, kad stiuko meistrai pabaigė fasadą, t. y. aštuonis fasadą puošiusius piliastrus, kuriuos nulipdė per visą rūmų aukštį – nuo viršaus iki pat žemės, ir pradėjo dirbti galerijoje, kuri jau nuo pradžių labai gražiai atrodė, buvo puošta karnizu ir kapiteliais¹⁶⁶. Spalio 14 d. buvo dirbama prie didžiąją salę puošusių stiuko lipdinių, visas skliautas buvo apkaltas nendrėmis ir nutinkuotas, aukštai, po pat skliautu, įstatyti langai, galerija papuošta karnizu, piliastrais ir stiuko lipdyba¹⁶⁷.

162 Euzebiusz Łopaciński, *Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim XV–XIX w.*, Warszawa, 1946, p. 126.

163 Sapiegos J. *K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga*, 1685–1688, l. 42.

164 Gardino rūmų fasaduose taip pat didelis dėmesys skiriamas ritmiškai grupuojamiems langams, kurių išdėstymas išryškina centrinę fasado ašį, fasadai skaidomi korintiniais piliastrais kampuose, puošiami stiuko lipdyba. Pirmame aukšte panaudota atvira galerija, antro aukšto galeriją puošė gausi architektūrinė stiuko lipdyba: piliastrai, kapiteliai ir karnizai. Interjeruose buvo plačiai panaudota sienų tapyba, stiuko lipdyba ir tapytais plafonais buvo puošiamos didžiosios salės ir kambarių lubos.

165 J. K. Lemborskio laišakai J. K. Sapiegai, l. 10v.

166 *Ibid.*, l. 6.

167 *Ibid.*, l. 1–1v.

Rūmų vaizdas žinomas iš aprašymų ir XVIII a. pirmos pusės brėžinių. Pirmame aukšte buvo didelis priebutis, iš jo – platus perėjimas į arkadą iš kiemo pusės, kurioje buvo įkomponuoti dvipusiai laiptai, vedantys į antro aukšto galeriją. Šita išpūdinga laiptinė, pasak Jerzjo Lileykos, atspindi laiptų tipą, taikytą Lenkijos architektūroje tik nuo XVII a. paskutinio ketvirtčio, ir savo monumentalumu prilygsta puikiausiam šio tipo laiptų pavyzdžiui – 1677–1682 m. Tylmano van Gamereno suprojektuotiems laiptams Krasinskių rūmuose Varšuvoje¹⁶⁸. Iš galerijos buvo patenkama į didžiąją salę, kuri buvo įkomponuota virš prieangio. Pasiuntinių salės kompozicija su amfiteatro principu sustatytais suolais rėmėsi XVII a. 8 deš. Varšuvoje seimo salėje pritaikytu principu¹⁶⁹. Tuo tarpu Senatorių salė buvo suprojektuota visiškai originaliai – ji buvo tarsi trinavės bazilikos formos, kurios šoninės žemės dalis nuo centrinės aukštesnės dalies skyrė penkių arkų arkados. Kambarys buvo apšviestas keturiais didesniais langais galinėje sienoje ir 10 mažesnių langų, sukomponuotų virš arkadų¹⁷⁰. Pasak Lileykos, ši salė buvo įkvėpta antikinės Romos bazilikos formų, suteikiančių pastatui papildomų idėjinį prasmę. Taigi ši rekonstrukcija pasižymėjo originalumu, o lyginant su Varšuvos seimo sale – ir didesniu funkcionalumu, nes karališkieji apartamentai ir posėdžių salės buvo įrengtos skirtinguose pastatuose, sujungtuose medinėmis galerijomis¹⁷¹.

Dokumentuoti Frediano darbai Gardine ir įrašai Antakalnio sąskaitose leidžia pagrįstai teigti, kad jis, kartu su Perti ir Palloniu, dalyvavo beveik tuo pačiu metu (1689–1692) perstatant ir įrengiant K. J. Sapiegos rūmus Antakalnyje ir, greičiausiai, buvo viso šio ansamblio projektuotojas¹⁷². Beje, yra didelė tikimybė,

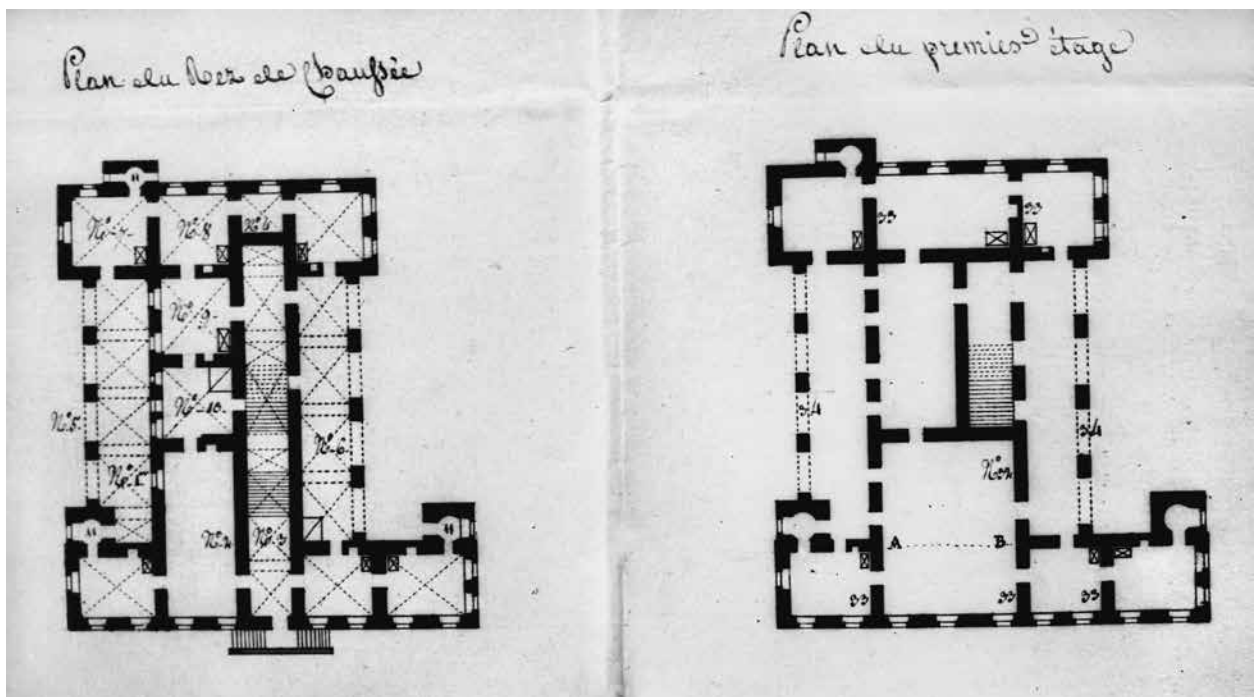
168 Jerzy Lileyko, *op. cit.*, p. 265.

169 *Ibid.*, p. 267.

170 *Ibid.*, p. 267.

171 *Ibid.*, p. 270.

172 Rūta Janonienė, Evaldas Purlys, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Vilniaus dailės akademija, 2012, p. 39–41.

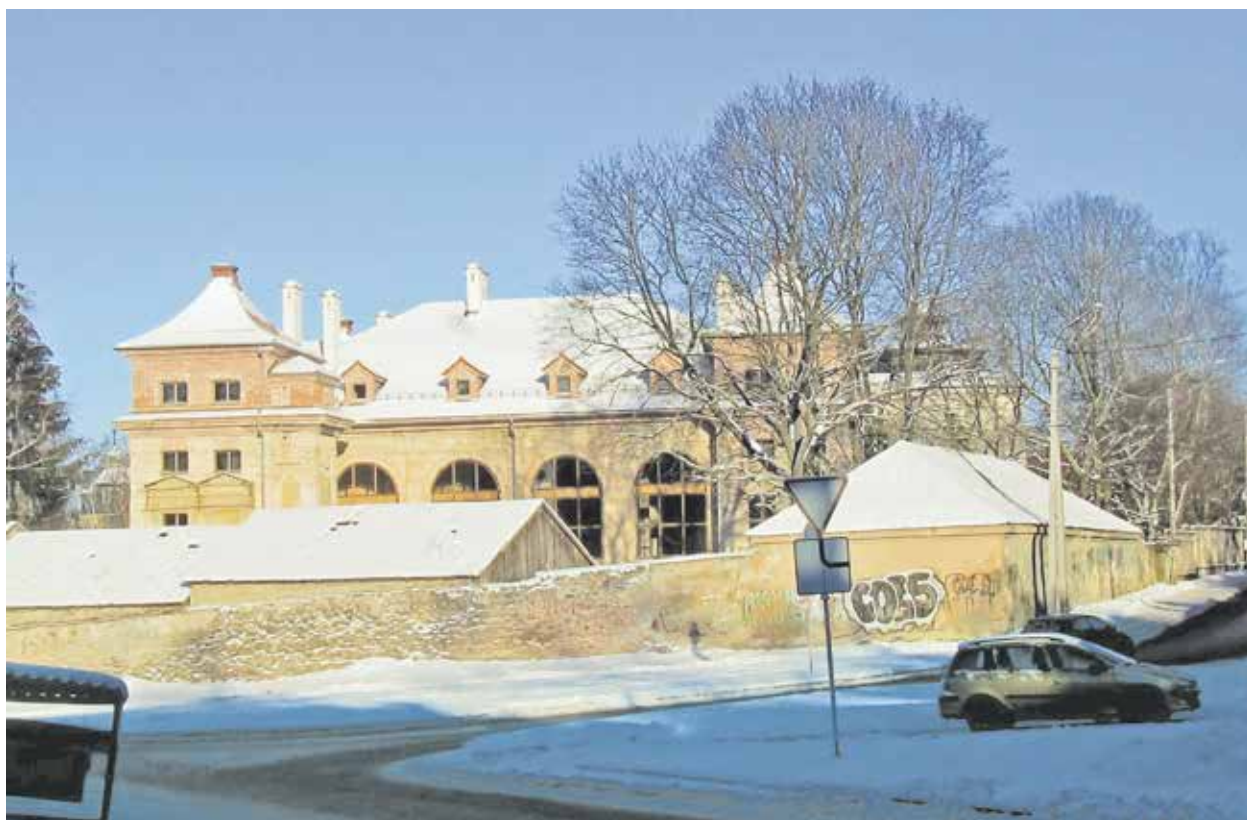
10. Sapiegų rūmų Antakalnyje pirmo ir antro aukštų planai, Josepho Poussier brėžinys, 1809, Rusijos centrinis valstybinis karo istorijos archyvas Maskvoje (mikrofilmas Lietuvos istorijos instituto bibliotekos Rankraščių skyriuje, f. 50, N1/27)

Plans of the ground and first floor of the Sapieha Palace in Antakalnis, drawing by Joseph Poussier, 1809

kad K. J. Sapiegos užsakymu perstatomus Antakalnio rūmus Frediani buvo matęs gerokai anksčiau, nes 1664–1671 m. jie priklausė M. K. Pacui. Šiuo metu turimi duomenys apie Sapiegų rūmų Antakalnyje architektūrą yra apibendrinti Evaldo Purlyo ir šio straipsnio autorės publikacijose¹⁷³. Rūmų meninį vaizdą sąlygojo tai, kad jame išsaugota didelė senesnių mūrų dalis. Vakarinis rūmų fasadas yra pats reikšmingiausias ir puošniausias, jo funkcija lyg uždangos, pridengiančios

už jo slypinčią pastato struktūrą: simetriškas fasadas maskuoja, kad tikroji už jo slypinčio pagrindinio korpuso ašis eina ne per centrą, platus vainikuojantis karnizas jungia triaukštės centrinės rūmų dalies ir keturaukščių šoninių bokštelių fasadus į visumą, be to, slepia nevienodus patalpų aukščius (didžioji salė užima du viršutinius aukštus); vertikalus fasado dalijimas piliastrais žymi šoninius bokštelių, bet kartu kuria iliuziją, kad centrinė dalis yra vientiso tūrio, nors iš tiesų ją sudaro dvi skirtingos dalys. Fasadą vienija ir virš centrinės dalies kylantis aukštas lenktas segmentinis frontonas (forma primenantis Mgaro soboro frontoną), savo ruožtu uždengiantis stogą ir jo kraigą, einantį ne per fasado centrinę ašį. Šoninius (pietinį ir šiaurinį) Sapiegų rūmų fasadus sudaro keturaukščių kampinių bokštelių fasadai ir tarp jų įkomponuotos dviauštės keturių arkų galerijos [10, 11 il.].

173 Rūta Janonienė, Evaldas Purlys, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*; Janonienė Rūta, Purlys Evaldas, „Sapiegų rūmai Vilniuje: raida ir interjero puošyba“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2010, t. 57: *Meninis Vilnius: įtakos ir įvaizdžiai*, sud. Rūta Janonienė, p. 215–236; Purlys Evaldas, Janonienė Rūta, „Nauji Sapiegų rūmų Antakalnyje interjerų tyrimų duomenys“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas / Secular Interiors: Idea, Décor, Design*, sud. Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 51–89.

11. Sapiegų rūmai Antakalnyje restauracijos metu,
Rūtos Janonienės nuotrauka, 2015
Sapieha Palace in Antakalnis under renovation

Paskutinis žinomas Frediano darbas – Mgaro vienuolyne naujo valgomojo su atskira cerkve statyba 1695 m. birželio 24 d. sudegusios cerkvės vietoje¹⁷⁴. 1695 m. liepos mėn. pradžioje kazokų etmono Ivano Mazepos kvietimu architektas (kaip ir anksčiau vadinamas Ivanu Baptista) pradėjo šio pastato statybą, už kurią jam su pagalbininkais buvo suderėta 2500 auksinų suma¹⁷⁵. Dėl lėšų trūkumo užsitęsęs darbams, 1700 m., nebaigęs statybų, jis mirė, mirties vieta kronikoje nenurodyta.

Įdomu, kad Vokiečių kongregacijos (Šv. Martyno brolijos), veikusios prie Vilniaus Šv. Ignato bažnyčios, krikšto metrikų knygoje 1692–1695 m. ne kartą minimas nežinomos profesijos asmuo, taip pat įrašytas

kaip Joannes Baptista, kai kurių tyrėjų tapatinamas su Fredianiu¹⁷⁶. Šioje metrikų knygoje sutinkamos skulptoriaus Pietro Perti, tapytojo Jono Berkchofo pavidės – tai menininkai, su kuriais Frediani neabejotinai buvo pažįstamas. Vis dėlto abejotina, ar čia minimas asmuo tapatus Fredianiui. Jei galima įsivaizduoti, kodėl jis tik vardu minimas stačiatikių vienuolyno kronikoje, tai sunku paaiškinti, kodėl taip būtų įrašytas bažnytinėse metrikų knygose. Be to, K. J. Sapiegos sąskaitų knygoje 1691 m. minimas pirklys Baptistas rodo, kad būta ir tokios pavardės¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Oleksander Ohloblyn, *op. cit.*, p. 133.

¹⁷⁵ *Отрывки изъ летописи*, p. 67.

¹⁷⁶ Drėma Vladas, „Jerzy Ertli – budowniczy wileński“, p. 142; *Vokiečių kongregacijos krikšto metrikų knyga, 1666–1820*, in: LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 478, l. 4–5v.

¹⁷⁷ *Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga, 1685–1688*, l. 33.

Frediani buvo išsilavinęs, aukštos kilmės inžinierius ir artilerijos specialistas, karinėje tarnyboje pasiekęs aukštą LDK artilerijos pulkininko laipsnį. XVII a. vargu ar egzistavo griežta specializacija ir funkcijų tarp inžinieriaus ir architekto pasiskirstymas. Be to, yra ne vienas atvejis, kai inžinieriai ir fortifikacijų specialistai garsėjo kaip puikūs pasaulietinių statinių architektai. Pavyzdžiui, Frediano gimtojoje Lukoje prie gynybinės sienos statybų 1636 m. dirbęs inžinierius, matematikas, artilerijos kapitonas Muzio Oddi (1569–1639) taip pat projektavo ir rūmus, 1631–1636 m. buvo Loreto šventovės architektas. Tais pačiais metais kaip ir Frediani Abiejų Tautų Respublikoje indigenatus gavę architektai Isidoro Affaitati („kapitonas ir inžinierius“) ir Agostino Vincenzo Locci buvo inžinieriai¹⁷⁸. Architektūrinė veikla, kaip minėta, užsiiminėjo ir Burattini – fizikas ir astronomas. Tylmanas van Gamerenas pagal išsilavinimą buvo tapytojas, kurį laiką gyvenęs Venecijoje, o atvykęs į Lenkiją Stanislovo Heraklijaus Lubomirskio dvare dirbo karo inžinieriumi ir architektu, nors dalyvavo ir svarbiose karinėse kampanijose¹⁷⁹.

Svarbu ir tai, kad Frediani buvo studijavęs matematiką. Architektai labiau nei kiti menininkai buvo susiję su matematika, o XVII a. šio mokslo svarba architektams dar labiau išaugo, ypač dėl Galilėjaus traktatų įtakos¹⁸⁰. Imta ypač daug dėmesio skirti perspektyvos, proporcijų teorijos tyrimams, kuriems matematinės žinios buvo būtinos.

Fredianiui architektūrinė kūryba nebuvo pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Kaip rašė Burattini 1672 m.: „šis sinjoras dėl savo išmanymo artilerijos srityje tapo pulkininku Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kur gauna gerą atlyginimą ir ten gyvena“¹⁸¹. Vis dėlto yra pakankamai faktų, liudijančių, kad jis projektavo

rūmus ir sakralinius pastatus, be to, tikėtina, kad ateityje atsiras dar daugiau duomenų, leidžiančių priskirti jam vieną ar kitą statinį. Čia norisi pasidalyti keliais pastebėjimais, galinčiais nubrėžti tolesnių tyrimų kryptis.

Boberskis teigia, kad Frediani buvo nenustatytų rūmų Varšuvos Volėje (*na warszawskiej Woli*) statytojas¹⁸². Kokie tai buvo rūmai – nėra jokių žinių, bet pats faktas yra labai reikšmingas. Didelė tikimybė, kad jis dalyvavo ir kitų XVII a. pabaigos Varšuvos rūmų ar bažnyčių statybose, bet dėl šaltinių trūkumo tai sudėtinga įrodyti. Nereti atvejai, kai prie vieno objekto dirbo keli architektai. Pavyzdžiui, bernardinų bažnyčia Černiakove prie Varšuvos 1687–1692 m. buvo statoma pagal T. van Gamereno projektą, bet darbams vadovavo I. Affaitati jaunesnysis¹⁸³. Reikia pastebėti, kad prie bažnyčios buvo pastatyta ir Sapiegų koplyčia, kurios architektas galėjo būti kitas. Ji buvo suprojektuota aštuonkampė, perdengta piramidiniu į vidų įgaubtais kraštais stogeliu, forma primenančiu Sapiegų rūmų Antakalnyje šoninių bokštelių perdengimą (dėl nežinomų priežasčių vėliau įgyvendintas kitas variantas).

Įdomu, kad Varšuvoje, Długa gatvėje (dab. Nr. 26), buvusi posesija nuo 1670 m. priklausė Frediano dukros krikštatėviui P. K. Planskovskiui, kuris išsirūpino, kad ji būtų išbraukta iš miesto jurisdikos, ir, manoma, pastatydino naujus mūrinius rūmus, kuriuos 1682 m. pardavė LDK didžiajam kancleriui K. Z. Pacui (iki XVIII a. pab. buvo vadinami Pacų rūmais, nors jiems priklausė tik iki 1719 m.)¹⁸⁴. Šio barokinio ansamblio

178 *Inwentarz Konstytucyj Koronnych y W. X. Litewskiego*, p. 155.

179 Mariusz Karpowicz, *Sztuka Warszawy czasów Jana III*, Warszawa: PWN, 1987, p. 34.

180 Antonino Pellicanò, *op. cit.*, p. 2–4.

181 *Bibliografia critica delle antiche reciproke*, p. 87.

182 Żr. Piotr Jamski, „Pałace niedoszłego króla“, p. 53–92; Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 79. Volé (Wola) Varšuvoje laukas, kuriame vykdavo karalių elekcijos, XVII a. ten rūmų nebuvo. Galbūt turima omenyje kokia nors netoli Varšuvos buvusi vietovė, nes toks vietovardis yra gan populiarus. Svarstyta ir versija, kad tai galėjo būti rūmai Wola Raksztowska vietovėje (karo metais sugriauti, pokario metais beveik nuo pamatų atstatyti). Istorinė tradicija juos sieja su Jono Sobieskio vardu, esą čia jis apsirodavo medžioklės metu.

183 *Kościół Bernardynów w Cerniakowie. Dzieło, artyści i projekty Tylmana z Gameren*, Warszawa, 2013, p. 10.

184 Anna Oleńska, „Pałacyk Marii z Lubomirskich Radziwiłłowej, ul. Długa 26“, in: *Zarys historii siedziby Instytutu Sztuki PAN w Warszawie*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-12-06], <http://www.>

istorija yra dar menkai tyrinėta. Iki dabar išlikę rūmai XVIII a. pabaigoje buvo perstatyti ir padidinti, įgavo klasicizmo bruožų, todėl apie jų ankstesnę išvaizdą spręsti sunku. Iš aprašymų žinoma, kad rūmai su dviem prieš juos simetriškai stovinčiomis oficinomis buvo sukomponuoti novatorišku to meto Varšuvos kontekste būdu – tarp kiemo ir sodo¹⁸⁵.

Kol kas per mažai žinoma ir kamaldulių bažnyčios Varšuvos Bielanuose statybos istorija. Mariuszas Karpowiczius iškėlė prielaidą, kad I. Affaitati vyresnysis galėjo būti jos projekto autoriumi, nesiremdamas jokiais šaltiniais, tik faktu, kad šis architektas tuo metu buvo itin vertinamas karaliaus dvare. Vėliau, remdamasis šios kamaldulių bažnyčios pirminio plano akivaizdžiu panašumu su Pažaislio bažnyčios planu, Affaitati priskyrė ir pastarąją¹⁸⁶. Tačiau Bielaną prie Varšuvos kamaldulių ansamblio architekto klausimas iš tiesų tebėra atviras. Iš istorinių faktų žinoma tik tiek, kad mūrinė bažnyčia buvo statoma Mykolo Kaributo Višnioveckio ir Kristupo Zigmanto Paco rūpesčiu¹⁸⁷.

Dar galima paminėti, kad Varšuvos Soleco priemiestyje, Jazdovo parapijoje, 1696–1721 m. (su pertraukomis) buvo pastatyta trinitorių Švč. Trejybės bažnyčia, pamaldos joje vyko jau 1700 m.¹⁸⁸. Bažnyčios architektas taip pat nėra žinomas (kaip ir dauguma XVII a. pab. žymesnių Varšuvos statinių ji priskiriama Tylmanui van Gamerenui). Bažnyčios fundatorius buvo Černigovo vaivada, pulkininkas Ottonas Fryderikas Falkerzambas su žmona. Šis didikas dalyvavo daugelyje tų pačių karinių kampanijų kaip ir Frediani,

be to, palaikė artimus santykius su Pacais¹⁸⁹. Dėl įvairių nepalankių aplinkybių statyba užsitęsė, todėl vėliau buvo atsisakyta pagal projektą numatyto kupolo. XIX a. pabaigoje pristatyta navos dalis iš gatvės pusės, taigi pakeistas ir fasadas, be to, bažnyčia vietoj graikiško kryžiaus plano įgavo lotyniško kryžiaus formą. Antrojo pasaulinio karo metu ji buvo beveik visai sugriauta, po 1946 m. atstatyta.

Net jei Frediani nebuvo šių statinių projektuotojas, galėjo vienaip ar kitaip dalyvauti jų statybose. Bet kuriuo atveju nekyla abejonių, kad jis turėjo būti gerai susipažinęs tiek su I. Affaitati baroko versija, tiek su T. van Gamereno kūryba, kuri, pasak lenkų baroko architektūros tyrinėtojų, atstovavo Šiaurės Europos barokui: „monumentalų, dekoratyvų, bet neturintį brandžiojo Romos baroko patoso ir dinamikos, tuo tarpu susijusį su ankstesniu Šiaurės Italijos klasicizmu, ne paties Palladio, bet jo pasekėjų, ypač Scamozzi versijoje“¹⁹⁰. Šios kūrybos įtakų pastebima ir jo projektuose statiniuose.

Ukrainoje galimas Frediano kūrybinis palikimas taip pat dar laukia tolesnių tyrinėjimų. XVII a. pabaigoje šioje teritorijoje buvo pastatyta keletas reikšmingų baroko architektūros paminklų, turėjusių didelės įtakos Ukrainos baroko raidai. Tiesioginiais naujojo baroko stiliaus „pradininkais“ Ukrainoje laikomi Černigovo ir Mgaro vienuolynų soborai¹⁹¹. Tačiau Frediani galėjo tuo pat metu prižiūrėti ne vienerias statybas. Minima, kad 1684 m. rugpjūčio 23 d. etmonas Samoilovičius skubiai iškviėtė jį į Baturyną, kad prižiūrėtų Hluchivo¹⁹² naujos cerkvės statybas (spėjama, kad tai galėjo būti Švč. Trejybės cerkvė)¹⁹³. Galbūt ateityje atsiras daugiau duomenų apie galimus kitus jo

ispan.pl/pl/o-instytucie-sztuki-pan/o-instytucie-sztuki-pan/historia-siedziby-is-pan. Dabar pastatas priklauso Lenkijos mokslų akademijos Meno institutui.

185 Anna Oleńska, *op. cit.*

186 Mariusz Karpowicz, *Artisti Valsoldesi in Polonia nel'600 e '700*, Menaggio, 1996, p. 35–43.

187 Ludwik Zarewicz, *Zakon kamedulów, jego fundacye i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*, Kraków, 1871, p. 36–37.

188 *Varšuvos Jazdovo parapijos 1680–1724 m. santuokos metrikų knyga*, l. 27v., 28.

189 *Ibid.*, l. 2. 1680 m. Falkerzambas su Klara Izabele Paciene buvo Lauryno Dominyko Paco ir Liudvikos Joanos Jelminaitės (Ludwika Joanna Jelminówna) santuokos liudininkais.

190 Adam Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, wyd. 4, Warszawa: Wiedza powszechna, 1988, p. 200.

191 Oleksander Ohloblyn, *op. cit.*, p. 130.

192 Ukrain, Глухів.

193 Анатолий Адруг, *op. cit.*, p. 149.

projektuotus statinius (buvo kelta mintis, kad jis galėjo būti sukūręs ir iki mūsų dienų neišlikusių barokinių Šv. Mikalojaus ir Viešpaties Apreiškimo cerkvių Kijeve projektus)¹⁹⁴. Kai kuriose populiariose ukrainiečių publikacijose *Ivanui Baptistai* priskiriama Kryžiaus Išaukštinimo cerkvė Poltavoje bei Pokrovskaja cerkvė Charkove, bet gali būti, kad jos tiesiog kartojo Černigovo ir Mgaro cerkvių formas.

Kalbant apie Lietuvą, ko gero, dar reikėtų grįžti prie svarstymų apie galimą Frediano dalyvavimą pradiniam Pažaislio ansamblio projektavimo darbe.

Taigi, jei laikytume Fredą ir Fredianį vienu asmeniu, jam reikėtų priskirti pirmos Pažaislio medinės koplyčios, Šv. Onos bažnyčios ir keleto medinių vienuolyno namų projektavimą ir statybą (1664) bei galbūt 1667 m. pradėto statyti mūrinio ansamblio projektą¹⁹⁵. Kaip rodo biografiniai duomenys, tarp 1665–1667 m., kai turėjo būti rengiamas mūrinės Pažaislio bažnyčios projektas, jis beveik neabejotinai buvo pažįstamas su K. Z. Pacu, o kai buvo šventinamas kertinis bažnyčios akmuo – tikrai nebebuvo rusų nelaisvėje¹⁹⁶, bet dirbo inžinieriumi Krokuvoje. Tuo tarpu kitas „kandidatas“ į projekto autorius – I. Affaitati, kaip pastebėjo Mindaugas Paknys, 1665–1666 m. buvo Italijoje¹⁹⁷. Verta dar kartą atkreipti dėmesį į 1665 m. surašytą ir 1678 m. papildytą K. Z. Paco testamentą, kuriame fundatorius nurodė antkapio statybos klausimu konsultuotis su vienuolyno viršininku „pulkininku Fredianiu“ ir architektu Pietro¹⁹⁸.

Apžvelgus visą su Frediano vardu siejamą architektūrinę sakralinių pastatų kūrybą, matyti, kad su jo vardu siejamos šventovės buvo kupolinės. Matyt, jo,

kaip inžinieriaus, reputacija kupolų statybos srityje tikrai buvo gera. Todėl greičiausiai Fredianiui priskirtinas ir trinitorių bažnyčios Antakalnyje projektas, įgyvendintas darbus prižiūrint Pietruvi Perti. J. Kowalczykas straipsnyje apie Vilniaus barokines bažnyčias pastebėjo, kad šios bažnyčios projekto autoriumi, atsižvelgiant į didžiulius jos kupolo matmenis, turėjo būti aukštos kvalifikacijos architektas¹⁹⁹. Jis pritarė kolegos Boberskio išsakytai nuomonei, kad juo galėjo būti K. J. Sapiegos architektu dirbęs Frediani²⁰⁰.

Būtinai gilesni ir kitų Kauno, Gardino bei Vilniaus baroko architektūros paminklų tyrimai. Reikia tikėtis, kad kada nors atsiras naujų duomenų ir apie Pacų rūmus Vilniuje, Didžiojoje gatvėje. Du čia stovėjusius per Maskvos karą nukentėjusius namus M. K. Pacas nusipirko 1667 m., tačiau jų rekonstrukcija vyko tik 1673–1677 m., kurios projekto autoriumi buvo laikomas J. Zaoras, o dekoratoriais – P. Perti ir M. Palloni²⁰¹. Išaiškinus, kad Zaoras mirė 1672 m., imta manyti, kad šiems darbams vadovavo Frediani²⁰². Pastaruoju metu šią mintį įdomiame straipsnyje aktualizavo Vidas Poškus²⁰³. Iš tiesų ir šiuose rūmuose esama nemažai kitiems pastatams, prie kurių dirbo Frediani, artimų bruožų – panaudota atvira pirmo aukšto galerija, per kurią patenkama į didžiąją laiptinę, šalia suprojektuoti ir maži sraigtiniai laiptai, jungę virtuvę ir kitas patalpas²⁰⁴. Esama panašumų ir fasadų komponavime (nevienodais atstumais vienas nuo kito išdėstyti langai, sienas skaidantys piliastrai), plastiškoje jų puošyboje.

199 Jerzy Kowalczyk, *op. cit.*, p. 22.

200 *Ibid.*

201 Stasys Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 24; Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius, *op. cit.*, p. 179; *Vilniaus architektūra*, Vilnius: Mokslas, 1985, p. 145; Stanisław Lorentz, *op. cit.*, p. 8–9.

202 Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 192.

203 Vidas Poškus, „Fredianis ir jo rūmai“, in: *Literatūra ir menas*, 2013 03 29, Nr. 3420, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-12-11], <http://literaturairmenas.lt/2013-03-29-nr-3420/681-publicis-tika/1057-vidas-poskus-fredianis-ir-jo-rumai>.

204 Jonas Rimantas Glemža, *Istoriniai Lietuvos architektūros paveldo interjerai. Istorija, tvarkyba, vertinimas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 351.

194 Oleksander Ohloblyn, *op. cit.*, p. 133–134; Анатолий Адрут, *op. cit.*, p. 164.

195 Stefanija Čerškutė, „Fredas Liudvikas“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p. 554; Eadem, „Pažaislio architektūros ansamblis“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, p. 337.

196 Dėl to abejojo M. Paknys; žr.: Mindaugas Paknys, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, p. 80.

197 *Ibid.*, p. 122.

198 *Ibid.*, p. 214–215.

12. Vincento Korvino Gosievskio paminklas Šv. Kazimiero bažnyčioje, XIX a. litografija, privati kolekcija
Monument to Wincenty Korwin Gosiewski in the Church of St Casimir, 19th century lithograph
13. Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios portalas, Rūtos Janonienės nuotrauka, 2015
Portal of the Church of St Peter and St Paul in Vilnius
14. XVII a. pr. altorius Lukos *San Giovanni* bazilikoje, Rūtos Janonienės nuotrauka, 2014
Altar in the Basilica of San Giovanni in Lucca from the early 17th century

Atsižvelgiant į jau seniai pastebėtas Sapiegų ir Slušų rūmų Antakalnyje architektūrinės sąsajas, Frediani galima laikyti ir 1691–1694 m. pastatytų Slušų rūmų architektu²⁰⁵. Tos pačios nuomonės laikosi ir monografijos apie Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčią autorė²⁰⁶. Rūmų ant Neries kranto statytojas Dominykas Mykolas Sluška (apie 1655–1713) su K. J. Sapiega artimai bendravo, abeji rūmai buvo statomi beveik tuo pačiu metu, juos dekoruojant dalyvavo tie patys menininkai²⁰⁷. Kad kaimyniniame dvare domėtasi Slušų

rūmų statybos eiga, rodo 1692 m. rugsėjo 27 d. K. J. Sapiegai rašytas Antakalnio administratoriaus Samuelio Venslauskio laiškas, kuriame pranešama, „kad Polocko vaivados [B. M. Sluškos – R. J.] rūmai visi, išskyrus du paviljonus, sumūryti ir karnizus ant rūmų jau baigia. Sijas apačioje dėlioja taip, kaip turi gulėti viršuje“²⁰⁸. Įdomu, kad Dominyko Mykolo Sluškos brolio Juozapo Boguslavo (1652–1701) žmona buvo Vincento Korvino Gosievskio dukra Teresė, po pirmojo vyro mirties 1703 m. ištekėjusi už K. J. Sapiegos.

Norisi atkreipti dėmesį ir į šiuo metu nebeegzistuojantį mažosios architektūros baroko paminklą – etmono Vincento Korvino Gosievskio antkapį, XVII a. pabaigoje pastatytą Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčioje. Ar negali būti, kad buvusio karo vado paminklą suprojektavo Frediani? Atsižvelgiant į jo galimus kontaktus su T. Gosievskyte-Sluškiene, taip pat į tai, kad J. K. Sapiegos Antakalnio dvaro valdytojas S. Venslauskis greičiausiai buvo giminystės ryšiais susijęs su bendravardžiu V. Korvino Gosievskio bendražygiu ir 1691 m. išleistas knygos apie jį autoriumi, toks spėjimas atrodo labai tikėtinas²⁰⁹. Palyginus XIX a.

205 Rūta Janonienė, Evaldas Purlys, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*, p. 72–73.

206 Anna Sylwia Czyż, *op. cit.*, p. 79.

207 Tadas Adomonis, Klemensas Čerbulėnas, *op. cit.*, p. 230, 244, 245.

208 S. Venslauskio laiškas J. K. Sapiegai, 1692 09 27, Antakalnis, in: LMAVB RS, f. 139, b. 684, l. 6.

209 1690 m. mirusio Samuelio Venslauskio knyga buvo išleista Vilniaus jėzuitų spaustuvėje 1691 m. jo sūnaus Mykolo Venslauskio pastangomis.

litografijoje užfiksuotą antkapio vaizdą su Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios portalu, galima nesunkiai įžvelgti ir formų bendrumus. Įdomu, kad panašios kompozicijos altoriai XVII a. pradžioje buvo populiarūs Lukoje [12, 13, 14 il.].

APIBENDRINIMAS

Jaunystės metais Frediani galėjo susipažinti ne tik su gimtojo Lukos miesto architektūra, ypač puikia jos fortifikacine sistema, bet ir su gretimų Toskanos miestų (Pizos, Florencijos) pasaulietine bei sakraline architektūra, kuri dėl svarbių Galilėjaus atradimų XVII a. pirmoje pusėje patyrė tam tikrų poslinkių mokslo ir naujų technologijų paieškų bei pritaikymo architektūrinei kūrybai linkme. Didelę įtaką jam padarė ir Romos baroko architektūros mokykla, kurios atgarsių pastebima jo projektuotuose pastatuose. Gyvendamas bei dažnai lankydamasis Varšuvoje jis buvo puikiai susipažinęs su čia kūrusių T. L. Burattinio, I. Affaitati, T. van Gamereno darbais. Šios kūrybos įtakų pastebima ir Frediano projektuotuose statiniuose.

Lietuvoje Frediani artimai bendravo su žymiausiomis XVII a. pabaigos LDK didikų giminėmis (Pacais, Sapiegomis), buvo Vilniaus vaivados M. K. Paco patikėtinis, su šių giminių mecenatine veikla didele dalimi susijusi ir Frediano architektūrinė veikla.

Yra duomenų, kad Frediani darė ir projektuojamų statinių modelius (tiltas Vilniuje), ir brėžinius (Černigovo, Mgaro soborai, laikinas altorius Vilniuje ir kt.). Jo dalyvavimą projektuojant ir statant žymiausius LDK baroko paminklus yra sunku konkrečiai nustatyti dėl rašytinių duomenų stygiaus, ypač todėl, kad dažnai jis projektuodavo ne naujus pastatus, bet kūrė senų statinių perstatymo, rekonstrukcijos projektus. Be to, XVII a. pabaigoje buvo įprasta, kad projektuojantis architektas neprižiūrėdavo statybų, ta funkcija buvo pavedama kitam specialistui, be to, statant pirminis projektas būdavo koreguojamas, keičiamas, atskiras statinio dalis galėjo projektuoti skirtingi architektai.

Apibendrinant turimą medžiagą galima teigti, kad Frediani neabejotinai dalyvavo Pažaislio ansamblio kūrime, baigė Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios statybą (suprojektavo jos kupolą ir portalą), suprojektavo Laterano kanauninkų vienuolyną, Sapiegų rūmų ansamblį Antakalnyje, taip pat rekonstravo Sapiegų rūmus Gardine ir įgyvendino keletą reikšmingų projektų Ukrainoje. Jo projektuoti pastatai ar jų dalys pasižymi griežta simetrija, plastiškumu, drąsiais inžineriniais sprendimais, taip pat savitu optinės iliuzijos panaudojimu – labai dažnai jų išorinis vaizdas neatspindi vidinės struktūros, o atvirkščiai – ją slepia. Pavyzdžiui, išoriškai penkių kupolų cerkvės iš tiesų yra trinavės su vienu kupolu, trinitorių bažnyčios Antakalnyje kupolas žvelgiant iš vidaus yra žymiai aukštesnis, negu atrodo iš išorės, simetriškas Sapiegų rūmų Antakalnyje fasadas slepia nereguliarų, asimetrišką pastato planą, o vienodo aukščio langų ar arkadų eilės rūmuose ir Laterano kanauninkų vienuolyne slepia už jų esančias skirtingo aukščio patalpas ir kuria iškilmingą, monumentalų vaizdą. Pacų rūmų Vilniuje, Didžiojoje g., atveju – atvirkščiai: skirtingi pastatų fasadai slepia vieningą į visumą sujungtų dviejų pastatų struktūrą.

Konkrečių pastatų meninis vaizdas (ypač kalbant apie architektūrinio dekoro stilių ir kokybę) labai priklausė ir nuo viename ar kitame objekte dirbusių meistrų komandos. Bendru visiems kūriniams bruožu galima laikyti nuoseklų klasikinės orderinės sistemos naudojimą, ypač mėgjamus didžiojo orderio piliastrus ant aukštų bazių su kompoziciniais (romėniškais) kapiteliais, sudėtingo profilio, plastiškus kompozicinio orderio sandrikus ir kitas Romos baroko architektūros citatas, arkines galerijas. Dėl apimties stokos šioje publikacijoje kai kurie architektūros paminklai nagrinėti labai glaustai, gilesnei jų analizei ir palyginimui reikėtų atskiro straipsnio.

Gauta 2015 01 12

- Armi di Famiglie Nobili lucchesi*, in: Archivio di Stato di Lucca (toliau – ASL), Biblioteca manoscritti, Ms. 118.
- Cesare Sardi laiškas Vincenzui Sardi, Vilnius, 1677 07 24, in: ASL, Archivio Sardi, Ms. 130, fasc. H, l. 313.
- Codici Baroni*, in: Biblioteca Statale di Lucca (toliau – BSL), Ms. 1104.
- Codici Baroni*, in: BSL, Ms. 1112.
- Giovannio Battistos Frediano laišakai, Roma, 1648, in: ASL, Archivio Cenami (Epistolario), parte 2, filza 27, l. 703–714.
- Jučienė Irena, *Medininkų pilies archeologiniai tyrimai*, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 322–966.
- Lemborskio J. K. laišakai Sapiegai K. J., Gardinas, 1692, in: LMAVB RS, f. 139, b. 2627.
- Memorie di famiglie lucchesi raccolte da Bernardino Baroni*, t. 2, in: BSL, Ms. 911.
- Mykolo Kazimiero Paco laiškas nuncijui Francesco Buonvisi, in: ASL, Archivio Buonvisi, parte 2, fasc. 49, l. 241.
- Notulario generale dei documenti [...] del Bernardino Baroni*, in: BSL, Ms. 922.
- Sapiegos J. K. pajamų iš dvarų ir išlaidų sąskaitų knyga, 1685–1688, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 4–A1744.
- Šventovės fasado brėžinys, XVII a. pab., in: Vilniaus arkivyskupijos kurijos archyvas (toliau – VAKA), f. 1, ap. 6, b. 11, p. 155.
- Valeckas Rimas, Aiškinamasis raštas, in: A. Samukienės firmos „Archivoltas“ archyvas, Buv. Laterano kanauninkų vienuolynas prie Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios Vilniuje, M. Paco g. 4, Žvalgybiniai architektūriniai tyrimai, 1993.
- Valeckas Rimas, Aiškinamasis raštas, in: A. Samukienės firmos „Archivoltas“ archyvas, Vilnius, M. Paco 4, buv. Laterano kanauninkų vienuolynas prie Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios (At R1). Vakarinio korpuso dalies architektūriniai tyrimai, 1995.
- Varšuvos Jazdovo parapijos 1680–1724 m. santuokos metrikų knyga*, l. 3v, in: *Projekt indeksacji metryk parafialnych*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-22], <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=8005d&sy=101&kt=2&pplik=004.jpg#zoom=1&x=137&y=885>.
- Venslausio S. laiškas K. J. Sapiegai, 1692 09 27, Antakalnis, in: LMAVB RS, f. 139, b. 684, l. 6.
- Vilniaus Laterano kanauninkų vienuolyno žemės valdų dokumentai, XVII a., in: VAKA, f. 1, ap. 6, b. 8–11.
- Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios ir Laterano kanauninkų vienuolyno vizitacijos aktas, XIX a. pr., in: VAKA, f. 1, ap. 5, b. 18, l. 1–8.
- Vokiečių kongregacijos krikšto metrikų knyga*, 1666–1820, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 4, b. 478.
- Archivio Statale di Lucca. Inventari*, t. 1, Lucca, 1872.
- Archivio Statale di Lucca. Inventari*, t. 4, Lucca, 1888.
- Allgemeines Künstlerlexikon*, München–Leipzig, 2005, t. 44.
- Baniulytė Aušra, „Lietuvos didikų Pacų ryšiai su Medičiais XVII a. antrojoje pusėje“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, Vilnius, 2004, Nr. 2, p. 43–62.
- Baniulytė Aušra, „Gli italiani alla corte dei „Pazzi“ in Lituania: mito e politica nel Seicento barocco“, in: *Archivio storico italiano*, Firenze: Olschi, 2010, Nr. 624, sąs. 2, p. 325–348.
- Baranowski Andrzej Józef, *Między Rzymem a Wilnem*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2006.
- Bibliografia critica delle antiche reciproce corrispondenze politiche, ecclesiastiche, scientifiche, letterarie, artistiche dell' Italia colla Russia, colla Polonia ed altre parti settentrionali il tutto raccolto ed illustrato con brevi cenni biografici degli autori meno conosciuti da Sebastiano Ciampi*, Firenze, 1842, t. 3.
- Bobiatyński Konrad, „Rozwoj kariery dowódczej Michała Kazimierza Paca na tle działań militarnych prowadzonych w Inflantach i Kurlandii w latach 1657–1660“, in: *Wojny północne w XVI–XVIII wieku*, red. Bogusław Dybaś, Toruń: Towarzystwo naukowe w Toruniu, 2007, p. 113–129.
- Boniecki Adam, *Herbarz polski*, t. 5, Warszawa, 1902.
- Boniecki Adam, *Herbarz polski*, t. 10, Warszawa, 1907.
- Czyż Anna Sylwia, *Kościół Świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008.
- Čerškutė Stefanija, „Fredianis Batista“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 554.
- Čerškutė Stefanija, „Fredas Liudvikas“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 554.
- Čerškutė Stefanija, „Pažaislio architektūros ansamblis“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, t. 3, p. 337.
- Daugnon F. F. de, *Gli italiani in Polonia dal IX secolo al XVIII. Note storiche con brevi cenni genealogici, araldici e biografici*, t. 1, Crema: Tipografia editrice Plausi e Caltaneo, 1905.
- Drėma Vladas, „Jerzy Ertli – budowniczy wileński“, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, Warszawa, 1980, Nr. 2, p. 141–144.
- Dziewulski Stefan, *Rozwój terytorjalny miasta Warszawy w ciągu wieków (1230–1930)*, Warszawa, 1933.
- Francesco Buonvisi. Nunziatura a Varsavia*, (ser. *Fonti per la storia d'Italia*), t. 2, Roma, 1965.
- Glemža Jonas Rimantas, *Istoriniai Lietuvos architektūros paveldo interjerai. Istorija, tvarkyba, vertinimas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014.
- Inwentarz Konstytucy Koronnych y W. X. Litewskiego przez M. M. Ladowskiego [...] od R. P. 1550 do R. 1683 krótko zebrany*, Lipsk, 1733.
- Jamski Piotr, „Pałace niedoszłego króla. Artystyczne przygotowania Kazimierza Jana Sapiehy do Sejmu grodzieńskiego w roku 1693“, in: *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, Lublin, 2005, t. 4, d. 1, p. 53–92.

- Janonienė Rūta, Purlys Evaldas, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Vilniaus dailės akademija, 2012.
- Janonienė Rūta, Purlys Evaldas, „Sapiegų rūmai Vilniuje: raida ir interjero puošyba“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2010, t. 57: *Meninis Vilnius: įtakos ir įvaizdžiai*, sud. Rūta Janonienė, p. 215–236.
- Jurginis Juozas, *Medininkų pilis*, Vilnius: Mintis, 1984.
- Kairiūkštytė-Jaciniene Halina, *Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen*, Kaunas, 1928.
- Kairiūkštytė-Jaciniene Halina, *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
- Karpowicz Mariusz, *Sztuka Warszawy czasów Jana III*, Warszawa: PWN, 1987.
- Karpowicz Mariusz, *Artisti Valsoldesi in Polonia nel'600 e '700*, Menaggio, 1996.
- Kościół Bernardynów w Czerniakowie. Dzieło, artyści i projekty Tylmana z Gameren*, Warszawa, 2013.
- Kowalczyk Jerzy, „Świątynie barokowe w Wilnie“, in: *Wileńska architektura sakralna doby baroku. Dewastacja i restauracja*, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2005, p. 15–36.
- Kraszewski Józef Ignacy, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 2, Wilno, 1840.
- Lietuvių enciklopedija*, t. 6, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1955.
- Lietuvos architektai. Lietuvos architektų sąjunga*, sud. Algimantas Mačiulis, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.
- Lietuvos architektūros istorija*, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1: *XVI–XVIII a.*, sud. Aistė Paluišytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.
- Lileyko Jerzy, „Przebudowa grodzieńskich pałaców Batoriańskiego i Sapieżyńskiego na gmach sejmowy w 1717–1718 roku“, in: *Między Padwą a Zamościem*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 1993, p. 263–282.
- Lorentz Stanisław, *O architekcie Janie Zaorze i dekoratorach kościoła Św. Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*, Lwów: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- Łopaciński Euzebiusz, *Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim XV–XIX w.*, Warszawa, 1946.
- Łoza Stanisław, *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Wydanie drugie, Warszawa, 1931.
- Łoza Stanisław, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa, 1954.
- Mazzei Rita, *La società lucchese del seicento*, Lucca, 1977.
- Meškauskas Stasys, *Pažaislis*, Vilnius: Mintis, 1983.
- Miłobędzki Adam, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, wyd. 4, Warszawa: Wiedza powszechna, 1988.
- Morelowski Marian, „Frediani“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków: Polska Akademia Nauk, 1948–1958, p. 104.
- Morrone Alessandro da, *Pisa illustrata nella arti del disegno*, Livorno, 1812, t. 2.
- Mossakowski Stanisław, „Nowe identyfikacje projektów rysunkowych Tylmana z Gameren (Puławy, Ujazdów, Łazienki) i domniemane studia architektoniczne Tytusa Liwiusza Burattiniego“, in: *Między Padwą a Zamościem*, Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 1993, p. 209–224.
- Nieznana szlachta polska i jej herby*, opr. Wiktor Wittyg, Stanisław Dziadułowicz, Kraków, 1908.
- Ohloblyn Oleksander, „Western Europe and the Ukrainian Baroque“, in: *The Annals of the Ukrainian Academy*, 1951, t. 1, Nr. 2, p. 127–137.
- Oleńska Anna, „Pałac Marii z Lubomirskich Radziwiłłowej, ul. Długa 26“, in: *Zarys historii siedziby Instytutu Sztuki PAN w Warszawie*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-12-06], <http://www.ispan.pl/pl/o-institucije-sztuki-pan/o-institucije-sztuki-pan/historia-siedziby-is-pan>.
- Paknys Mindaugas, „K. Z. Paco dvaro santykis su Pažaislio menininkais“, in: *Menotyra*, 1998, Nr. 1, p. 4–9.
- Paknys Mindaugas, „Nove źródła o artystach w Pożajsciu w kręgu mecenatu Krzysztofa Zygmunta Paca“, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 2000, Nr. 1–2, p. 153–161.
- Paknys Mindaugas, *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013.
- Paszenda Jerzy SJ, *Budowle jezuitkie w Polsce*, t. 4, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2010.
- Pellicano Antonino, *Da Galileo Galilei a Cosimo Noferi verso una Nuova Scienza: La Travagliata Architettura, un inedito trattato galileiano nelle Firenze del 1650*, Firenze: Firenze university press, 2005.
- Poczobut Odlanicki Jan Władysław, *Pamiętnik (1640–1684)*, opr. Andrzej Rachuba, Warszawa: Czytelnik, 1987.
- Poškus Vidas, „Fredianis ir jo rūmai“, in: *Literatūra ir menas*, 2013 03 29, Nr. 3420, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-12-11], <http://literaturairmenas.lt/2013-03-29-nr-3420/681-publicistika/1057-vidas-poskus-fredianis-ir-jo-rumai>.
- Prawa, przywileje, statuta Krakowa 1587–1696*, t. 2, s. 3, Kraków: Akademia Umiejętności, 1909.
- Purlys Evaldas, Janonienė Rūta, „Nauji Sapiegų rūmų Antakalnyje interjerų tyrimų duomenys“, in: *Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas / Secular Interiors: Idea, Décor, Design*, sud. Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 51–89.
- Rachuba Andrzej, „Oficerowie armii litewskiej z armii szwedzkiej i oficerowie armii szwedzkiej z armii litewskiej w latach 1655–1660“, in: *Wojny północne w XVI–XVIII wieku*, red. Bogusław Dybaś, Toruń: Towarzystwo naukowe w Toruniu, 2007, p. 151–163.
- Ragauskas Aivas, „Bartholomeus Cynaki ir Co. Italai Vilniaus miesto valdančiąjame elite XVII a. antrojoje – XVIII a. pirmojoje pusėje“, in: *Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir konfliktas*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 178–205.
- Samalavičius Stasys, *Vilniaus miestiečiai ir miestų kultūra XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius: Edukologija, 2013.
- Samalavičius Stasys, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius: Edukologija, 2011.
- Samalavičius Stasys, Samalavičius Almantas, *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1998.

Sirokomlė Vladislavas, *Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą*, Vilnius: Mintis, 1989.

Targosz Karolina, „Francuscy goście w obserwatorium Heweliusza“, in: *Prace Komisji Historii Nauki PAN*, 2012, t. 11, p. 303–323.

Tygielski Wojciech, *Włosi w Polsce XVI–XVII wieku*, Warszawa: Biblioteka „Więzi“, 2005.

Tyla Antanas, „Verkių mūšis (1658 10 21)“, in: *Lituanistica*, 2007, t. 69, Nr. 1, p. 25–35.

Tyszkiewicz Eustachy, „Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacjach męzkich i żeńskich R. K. klasztorów w dyecezyi Wileńskiej“, in: *Teka Wileńska*, 1857, Nr. 2, p. 231–276.

Uruski Seweryn, *Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej*, t. 4, Warszawa, 1907.

Uruski Seweryn, *Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej*, t. 7, Warszawa, 1910.

Vilniaus architektūra, Vilnius: Mokslas, 1985.

Volumina Legum, t. 5, Petersburg, 1859.

Wolff Józef, *Pacowie: materyjały historyczno-genealogiczne*, Petersburg, 1885.

Zarewicz Ludwik, *Zakon kamedulów, jego fundacye i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*, Kraków, 1871.

Адруг Анатолий, *Архитектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть*, Чернігів: Чернігівський ЦНТЕІ, 2008.

Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією, t. 10, Вильна, 1879.

Вечерський Віктор, *Троїцько-Іллінський монастир у Чернігові*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-09], <http://donklass.com/arhiv/histdisk/heritage/heritage/kraeznavstvo/regioni/MonChern/3Troic.htm>.

Отрывки изъ летописи Мгарскаго монастыря (1682–1775), Київ, 1889, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-11], <http://litopys.org.ua/sborlet/sborlet16.htm>.

Ямскі Пётр Яцэк, „Палацы прэтэндэнта на каралеўскі трон. Мастацкая падрыхтоўка Казіміра Яна Сапегі да гарадзенскага сойма 1693 года“, in: *Гарадзенскі гадавік*, Гродна, 2012, Nr. 1, p. 26–49.

THE ARCHITECT OF THE SAPIEHA PALACE IN ANTAKALNIS GIOVANNI BATTISTA FREDIANI – BIOGRAPHICAL NOTES

Rūta Janonienė

SUMMARY

KEYWORDS: Giovanni Battista Frediani, Lucca, Polish-Lithuanian Commonwealth, Italians in Lithuania, Baroque architecture.

The subject of the article is the biography of the engineer and architect of Italian descent, artillery colonel Giovanni Battista Frediani. As was established during the research, Frediani was born into an aristocratic family in Lucca between 1627 and 1632, and circa 1648 studied mathematics and art in Rome. He arrived in the Polish-Lithuanian Commonwealth as a military engineer, and in 1655 moved to Cracow. In 1656, he enrolled in the army of the Grand Duchy of Lithuania. In 1659, Frediani began to serve in the court of John Casimir Vasa and worked as an engineer in Warsaw and Cracow. In 1665, Frediani was appointed the deputy governor of the castle and city of Cracow by John Casimir Vasa, and lived in the city until 1669. From 1670, Frediani mainly lived in Lithuania and maintained close contacts with the most prominent magnate families of the Grand Duchy of Lithuania of the late 17th century (Pac, Sapieha), as well as the local Italians Tito Livio Burattini (1617–1681) and Bartolomeo Cinachi (circa 1626–1683). In 1671–1672, he designed and built a single-arch bridge across the Neris (it was destroyed by drifting ice in 1673).

In 1673, Frediani was conferred the rank of artillery colonel of the Lithuanian Army and the indigenous status, i.e. was included in the registry of the noblemen of the Grand Duchy of Lithuania. He participated in the war against Turkey and Tatars in Ukraine and in the battle against the Turks at Khotyn in 1673. From 1676 to 1679, he mainly lived in Vilnius. In 1680, he arrived in Chernihiv (Ukraine), where the Eastern Orthodox Church of the Holy Trinity was built after his design by 1689. Simultaneously he contributed to the construction

of the Church of St Peter and St Paul and the Monastery of the Lateran Canons in Vilnius (and most probably also designed the monastery), and the Pažaislis monastery near Kaunas.

On 8 February 1682, Frediani married Franciszka Dunin-Suligostowska (b. circa 1650) in the Jazdow parish in Warsaw, who bore him two daughters: Antanina Cecilia (b. 26 November 1683, married Hilary Sarnowski) and Teresa (married Stefan Kłopocki).

In the autumn of 1683, Frediani took part in the battle at Vienna led by Jan Sobieski.

In 1684, he designed the Eastern Orthodox Church of the Mhar Monastery in the Poltava district in Ukraine (with some interruptions he continued to work in this monastery until his death).

In the last decade of the 17th century, he was closely related to the court of Jan Kazimierz Sapieha and designed the Sapieha ensemble in Antakalnis, a suburb of Vilnius. He also reconstructed the Sapieha Palace in Grodno, and most probably designed the Słuszków Palace in Antakalnis. His creative heritage still has not received sufficient research attention.

Frediani died in 1700, the exact place of his death remains unknown.